حدیث شریف : «رَحِمَ اللّٰهُ اَمرأً اَصلَحَ مِنْ لِسانِهِ»

معناسی : «اوز تلن اصلاح قیلغان کشیگه الله تعالی رحمت قیلغای ایدی.»

تۆرکی صَرْفی.

ابتدائی مکتبلر اوچون تورکیچه علم صرف رساله‌سی.

Этимологія татарскаго языка.

مؤلفی: احمد هادی مقصودی.

بو رساله عرب، فارس، روس وفرانسوز گرامرلرینه قیاس ایله تورکی تلینک قزان شیوه‌سینه تطبیقا تألیف ایدلدی. عثمانلی، آذربایجان، اوزبک، قرغز وطارانچی شیوه‌لرینه مخصوص قاعده وحکملر بو رساله‌ده بیان قیلنمادی. آنلرنی قزان شیوه‌سینک قاعده‌لرینه چاغشدروب بلو مشکل توگلدر.

سنه ۱۳۲۸—۱۹۱۰

безплатное приложеніе къ газетѣ „ЮЛДУЗЪ“

КАЗАНЬ.
Лито-Типографія И. Н. Харитонова, соб. домъ.
1910.

بسم الله الرحمن الرحيم

خلقلر وتللر.

۱) دنیاده خلق بیك كوبدر. مشهور خلقلر: **عربلر، فارسلر، توركلر، روسلر، نیمسلر، فرانسوزلر، آنگلیچانلر، گریكلر، قتایلر، یاپونلر** در.

۲) بو اون تورلی خلق اون تورلی تل ایله سویلهشهلر. دنیاده بونلردن باشقه خلقلر وبونلرنڭ تللرندن باشقه تللرده كوبدر. بوتون یير یوزنده ایكی میلیارد كشی بولوب اوچ مڭ تورلی تل ایله سویلهشولری گمان قیلنادر.

۳) بز اوزمز تورکلرمز. تورك تلی ایله سویلهشهمز. تلمز تورك تلینڭ قزان وتاتار شیوهسیدر، «**تاتار توركیسی**» دیب آتالادر.

توركلر و تاتارلر.

٤) تورك دیب نوح پیغمبرنڭ یافث اسملی اوغلینڭ «**تورك**» اسملی اوغلندن اورچوگان خلقغه ئهیتهلر. دنیاده ایللی میلیون قدر تورك باردر.

۵) بو توركلر تورلی طرفلرده تورلی اسملر ایله آتالالر. مشهور توركلر: **تاتارلر، قرغزلر، سارتلر، عثمانلیلر، آذربایجانیلر، طارانچیلر.**

٦) تاتار دیب روسیهنڭ قزان، قریم، آستراخان، صارانوف، صامار، سمبر، نیژنی، رەزان، پینزه، طامبوف، ۋاتكه، پیرم، اوفا، اورینبورغ طوبل ولایتلرندهگی مسلمانلرغه ئهیتهلر. اصلده بو مسلمانلرنڭ قایسیلری، بلغار توركلری وقایسیلری میشهر، قایسیلری باشقرد، نوغای ونومهن ایسهلرده عمومی اسم ایله «**تاتار**» دیب آتالالر. ۱۲٤۰ — ۱۵۵۲ نچی یللرده ایدل

بوينده سرای شورنده حکومت سورگان تاتارلر قزانغه کیلوب قزان خانلغن اوبوشدرغانلر. قزان خانلغی زماننده ایدل بوینده‌غی بلغارلر ایله تاتارلر قاتشو سببلی اصلده تاتار بولماسه‌لرده، „تاتار“ دیب آتالغانلر. باراطورغاچ روسیه‌ده تاتارچه سویله‌شه وتاتارچه کیینه طورغان تورکلرنك همه‌سی «**تاتار**» دیب آتالغانلر.

٧) قرغزلر روسیه‌نك آستراخان، اورال، طورغای، آقمولا، سیمی ویدی صو ولایتلرنده، بخارا وقتای مملکتلرنده‌گی کوچمه مسلمانلردر.

٨) سارت دیب ترکستانده صردریا، فرغانه، زاکاسپی ولایتلرنده وخیوه مملکتنده تورکیچه سویله‌شه طورغان مسلمانلرغه ئه‌یته‌لر. بونلرنك آراسنده قایسیلری اوزبك وقایسیلری تورکمه‌ن وقایسیلری چغاتای دیب آتالار. عمومی اسملری سارتدر.

٩) عثمانلیلر ترکیه مملکتنده‌گی تورکلردر.

١٠) آذربیجانیلر کافکاز وایران مملکتنده‌گی تورکلردر.

١١) طارانچیلر قتاینك کاشغر، آقصو واورمچی ولایتلرنده‌گی تورکلردر. طارانچیلر روسیه‌نك ترکستان طرفنده‌ده بر آز باردرلر.

١٢) تورك خلقلری تورلی طرفده تورلیچه سویله‌شه‌لر. آلتی تورلی تورك قوملرینك آلتی تورلی شیوه وتورکیلری (*) باردر: **تاتار تورکیسی، قرغز تورکیسی، سارت تورکیسی، عثمانلی تورکیسی، آذربایجان تورکیسی، طارانچی تورکیسی**. بو تورکیلرنك توب سوزلری بر بولسه‌ده، سویله‌نولرنده آیرمالری کوبدر.

١٣) روسیه‌ده تاتار اسمی ایله یورتله طورغان بلغار، نوغای، میشه‌ر، باشقرد، تومه‌ن خلقلری تاتار تورکیسی ایله، یعنی قزان تلی ایله سویله‌شه‌لر وه خط ویازولرنده قزان تلینی استعمال قیلالر.

١٤) بو کتابده تاتار تورکیسینك، یعنی قزان شیوه‌سینك حکم وقاعده‌لری بیان قیلناچقدر.

(*) تورکی دیگان سوز عربچه ترکی دیگان سوزگه باشقه‌در. اصلده تورکنکی دیگان سوزدر. قسقارتلو سببلی تورکی بولوب قالمشدر. ادبی تل ایله سویلی بلگان، اوقی ویازا بلگان کشیگه تورکیلی کشی دیلر „ **تورکی بارنك کورکی بار**“ دیگان مقال شوندن قالمشدر. ادبی سوزنك محاسندن ایدکی وفصاحت صنائع نفیسه‌دن ایدکی تورکلرگه ایسکیدن معلوم اولمشدر.

حرف وكلمه.

١٥) آوزدن چققان بر طاوشقه (حرف) دییله. بر نیچه حرفدن اویوشقان سوزگه (كلمه) دییله: (ا) و (ش) طاوشلری برەر حرفلرلر. (اش) دیب برگه قوشوب ئەیتلسەلر، برسوز و (كلمه) بولالر.

١٦) توركی تلننك (٢٧) حرف باردر: ا، ب، پ، ت، ج، چ، خ، د، ر، ز، ژ، س، ش، ص، ط، غ، ف، ق، ك، گ، ڭ، ل، م، ن، و، ە، ی ❀

١٧) (ث، ح، ذ، ض، ظ، ع) حرفلری توركی سوزلرده یوقدر. (ثابت، حارث، ذاكر، فاضل، ظریف، عزیز) كبی عربی سوزلردەگنه بولالر. (ڤ) حرفی (ڤاگون، ڤولوست، ڤیكسل) كبی روسچەدن آلنغان سوزلردەگنه استعمال ایتله.

طوتاش واوزوك حرفلر.

١٨) حرفلرنك قایسیلری اوزندن صوڭغی حرفكه طوتاشوب یازلا. قایسیلری طوتاشمی یازلا. اوزندن صوڭغی حرفكه طوتاشا طورغان حرفلر (طوتاش حرف) دیب آتالالر. طوتاشمی طورغانلری (اوزوك حرف) دیب آتالالر.

١٩) طوتاش حرفلر (٢١) در: ب، پ، ت، ج، چ، خ، س، ش، ص، ط، غ، ف، ق، ك، گ، ڭ، ل، م، ن، ە، ی ❀

٢٠) اوزوك حرفلر (٦) در: ا، د، ر، ز، ژ، و ❀

سُكُونْلی وَحَرَكَتْلی حرفلر.

٢١) ئەیتلگاندە طاوش طوقتالوب كیته طورغان حرفلر سكونلی حرفلردر: باءْ، بابْ، چاپْ، چاتْ، تاجْ، قاچْ، آخْ، شادْ، شارْ، آزْ، باسْ، باشْ، باغْ، باقْ، پاكْ، آڭْ، آلْ، خامْ، خانْ، آوْ، آیْ كبی.

٢٢) سكونسز حرفلرنك همەسی حركتلی بولالر. حركتلی دیمك طوقتاوسز ئەیتله طورغان دیمكدر.

٢٣) حركت اوچ تورلیدر: اوست، آست، اوتور.

٢٤) تورکی تلنده اوستلی حرف یا الف ایله یاکه (ه) ایله یازلا: (با، به) کبی.

٢٥) آستلی حرف هر وقت (ی) ایله یازلا: (بی، بیٖ) کبی.

٢٦) طولی اوتورلی حرف کوبسنچه (و، ؤ، ی) حرفلری ایله یازلا: (بور، بؤر، صابی) کبی.

٢٧) اوتوری طولی بولماغان قلقلهلی حرفلر بو حرفلردن باشقه یازلالر: (بلك، بلش، ترك، قرق، قزق) کبی سوزلرنڭ باشلرندهغی ایکی حرف کبی.

مدّ وطاوش حرفلری.

٢٨) مذکور (٢٧) حرفدن (ا، و، ی، ه) حرفلری ایکی تورلی استعمال ایتله: قای وقتده طاوش حرفی بولالر. قای وقتده مد، یعنی صوزو حرفی بولالر. (بأ، باو، بای، باه) دیگان سوزنڭ آخرندهغی (ء، و، ی، ه) طاوش حرفیدرلر. (با، بو، بی، به) دیگانده‌گی (ا، و، ی، ه) مد حرفلریدرلر.

٢٩) بو دورت حرفدن باشقه حرفلرنڭ همه‌سی طاوش حرفلریدرلر.

٣٠) مدلی (و) ایکی تورلی بولا: قایسی سوزلرده آندن سکونلی (و) طاوشی چقا: اور، اوز، توش، کون، تون، سوز، سوت دیگان سوزلرده‌گی کبی. قایسی سوزلرده آندن سکونلی (و) طاوشی چقمی، بلکه عربی اوتور طاوشی چقا: اؤر، اؤز، تؤش، کؤن، تؤن، سؤز، سؤت کبی.

٣١) (ی) حرفیده ایکی‌تورلی بولا: قایسی سوزلرده آندن سکونلی (ی) طاوشی چقا: (آشی، قاری، قازی، طاری، طالی) دیگان سوزلرده‌گی کبی. قایسی سوزلرده آندنده عربی اوتور طاوشی چقا: (آنڭ آشی، اورام قاری، قر قازی، اوگغان طاری، بؤلؤن طالی) دیگانده‌گی (آشی، قاری، قازی، طاری، طالی) دیگان سوزلرده (ی) کبی.

٣٢) باشنده (ا) بولغان سوزنڭ آلدینه ایکنچی بر سوزنی قوشوب ئه‌یتلگانده (ا) توشوب قالا: کیلگاچ اوك، (کیلگاچوك)، بارغاچ اوق (بارغاچوق)، زور آغاچ (زوراغاچ)، زور اورمان (زورورمان)، زور ایشك (زوریشك)، زور اش (زورش) کبی.

٣٣) باشنده (ا) بولغان سوزگه آخرنده (آ) بولغان سوز قوشلسه، هر ایکی (ا) یازوده یازلسه‌لرده، تلده اوقولمیلر : **قارا آت (قارات)**، **قارا ایدل (قاریدل)**، **قارا اورمـان (قارورمان)**، **قـارا ئه‌رله‌ن (قاره‌رله‌ن)**، **قارا ات (قارت)** کبی.

٣٤) آخرده اوتورکبی اوقولا طورغان (ی)، (ا) لی سوزگه قوشلغانده هر ایکی حرف اوقولمیلر: **صاری آت (صارات)**، **صاری ایده‌ن (صاریده‌ن)**، **طوری اورام (طورورام)**، **صاری ئه‌رجه (صاره‌رجه)**، **صاری ات (صارت)** کبی.

نچکه وقالن حرفلر

٣٥) ترکی حرفلرنڭ قایسیلری هر وقت نچکه، قایسیلری هر وقت قالن ئه‌یتله‌لر. قایسیلری تورلی سوزده تورلیچه ئه‌یتله‌لر.

٣٦) هر وقت نچکه ئه‌یتله طورغان حرفلر بیشدر :

ت ، س ، ک ، گ ، ه کبی

تش ، سز ، کر ، گی ، آه

٣٧) هر وقت قالن ئه‌یتله طورغان حرفلرده بیشدر :

ط ، ص ، ق ، غ ، خ کبی

طش ، صز ، قر ، غی ، آخ

٣٨) بو اون حرفدن باشقه قالغان (١٧) حرف قایسی سوزلرده نچکه قایسی سوزلرده قالن ئه‌یتله‌لر. اوشبو سوزلرده قایسیلری نچکه وقایسیلری قالن ایکانی بیلگیلیدر.

ا : ازم، ارم.
ب : بیل، بال.
پ : پیر، پار.
ج : جیر، جار.
چ : چیك، چاق.
د : دین، دان.
ر : ایر، آر.
ز : بیز، باز.

ش : تیش، طاش.
ف : فیل، فال.
ك : ایڭ، آڭ.
ل : ایل، آل.
م : مین، مان.
ن : سین، صان.
و : ئه‌و، آو.
ی : ئه‌ی، آی.

٣٩) سوزنكٔ باشنده بولماغانده (ت ، س) حرفلری قالن ئەيتلگان حرفلردن صونكٔ یازلسەلر ، قالن ایتۆب اوقۆلالر : **آت، آتا، آلتی، آلتمش، طاتو ، باسو ، بولماس، بولسه ، بولسۆن ، طوقسان** کبی .

حرفلرنكٔ آلماشولری.

٤٠) سوزنكٔ آخرنده سکون ایله اوقولا طۆرغان (**ق ، ك**) حرفلرینه ایکنچی بر حرف قوشلو سببلی سکونسز اوقۆلاچق بولسەلر، (غ ، گ) حرفلرینه آوشالر : باق: باغا، باغو. قاق : قاغی، قاغم. **ایك : ایگه ، ایگو. چیك : چیگی ، چیگم** کبی .

٤١) (ب) حرفی سوزلی بولغانده (پ) کبی ایتۆب اوقۆلا: **کیبو۔ کیب، کیبدی ، یابو۔ یاب ، یابدی ، طابو۔ طاب ، طابدی** کبی .

٤٢) قایسی سوزلرده (**ت**)ایشتلسەده (د) حرفی یازلا: **آتدی ، صاتدی، آچدی ، قاچدی** کبی .

٤٣) (**ڭ**) حرفی سکونلی بولغانده‌غنه برطاوشلی بولا: **آڭ ، طاڭ ، اوڭ ، طوڭ ، ایڭ ، تیڭ** کبی .

٤٤) (**ڭ**) حرفی بر سبب‌ایله حرکتلەنسه، آندن ایکی حرف طاوشی یعنی (ڬ ، گ) طاوشلری چغار : **آڬی ، طاڬا ، اوڬا ، طوڬو ، ایڬه، تیڬم**کبی.

٤٥ حرکت سببلی ایکیلەنگان (**ڭ**) بر حرف ایتۆب یازلا: مذکور سوزلرنی **آڬغی ، طاڬغا ، اوڬغا ، طوڬغو ، ایڬگه ، تیڬگی** دیب یازو خطادر.

٤٦) اگرده آخرنده (**ڭ**) طاوشی بولغان‌بر سوزگه (**گه،غه،غی**)اداتلری قوشلسه، ایکی حرف ایتۆب یازلا: (**مڬگه ، اوڬغه ، صوڬغی**) کبی .
(**اشنكٔ صوڬی**) دیگان‌سوزده‌گی‌ایله (**صوڬغی اش**) دیگانده‌گی صوڬغیلرنكٔ معنالرنده آیرما باردر.

٤٧) هر وقت‌ایکی طاوش‌ایشتله طۆرغان (**ڬگ ، ڬغ**) ایشتلگانچه یازلا: سوڬگی، مه‌ڬگی،جیڬگی،ییڬگی،سڬگل،**قڬغر ، آڬغرا** کبی.

٤٨) (ن)حرفی (ك،ق، گ،غ) حرفلری آلدندن (ڭ) طاوشی ایله ئه‌یتله:
مین کم، سین کم، اون قز، اون قوُش، مین گیزدم، سین گیزمه‌دڭ، مین غیرتله‌ندم، سین غیرتله‌نمه‌دڭ، توُنگی، بوُروُنغی کبی.

٤٩) سکونلی (ن) حرفی (ب، پ، ف، م) آلدندن (م) ایتوُب ئه‌یتله:

ب: اون بر، اون بیش، مین باردم، سین بارماداڭ.

پ: اون پاره، مین پاره‌لیم، سین پاره‌له‌مه.

ف: اون فانار، مین فایدله‌ندم، سین فایدله‌نمه‌دڭ.

م: اون ماياق، مین ماتادم، سین ماتامادڭ کبی.

سوزلرنڭ توُرلری

٥٠) توُرکی تلنده کلمه‌لر (٨) توُرلیدرلر:

ضَمیرْ، اِسْمْ. صِفَتْ، عَدَدْ، فِعْلْ، قَیْدْ، اَداتْ، صَوْتْ.

٥١) (ضمیر) دیب کشیلرنڭ آتلری اورنینه سوُیله‌نه طوُرغان سوزلرگه ئه‌یتله:
اول، سین، مین، بو، تگی، شول کبی.

٥٢) (اسم) دیب کشی یا نه‌رسه ذاتلرینڭ آتلرینه ئه‌یتله:
بیکتیمر، کشی، قزان، قالا، آت، یوُرط، آول، اورمان کبی.

٥٣) (صفت) دیب بر ذاتنی صفتلی طوُرغان سوزلرگه ئه‌یتله:
گوزه‌ل، ماتور، بار، یوق، یاخشی، یامان، آق، قارا، زور، کچکنه کبی.

٥٤) (عدد) دیب صان سوزلرینه ئه‌یتله:
بر، ایکی، اوُچ، دورت، بیش، آلتی، ییدی، سیکز، طوغز، اون کبی.

٥٥) (فعل) دیب بر اش قیلو یا بر حالنی بولونی بلدرگان سوزلرگه ئه‌یتله:
بلو، یازو، اشله‌و، آشاو، اوقو، یوُقلاو کبی.

٥٦) (قید) بر اشنڭ بولوون سوُیله‌گانده سوزجیلمی ایتوُب قوشلا طوُرغان سوزلرگه ئه‌یتله: قایچان، قایا، بایا، ئه‌لی، آری، بیری کبی

٥٧) (ادات) دیب سوزلرنڭ باشینه یا آقتغینه قوشوُب سوُیله‌نه طوُرغان قوشمتا سوزلرگه ئه‌یتله: نڭ، گه، نی، ده، دن، چه، بله، اوُچوُن، لر کبی.

٥٨) (صوت) دیب سوز آراسنده قچقروُب ئه‌یتله طوُرغان طاوشلرغه ئه‌یتله: آنه، موُنه، ای، آی، های، آخ، آه، اوه، چو، فو کبی.

ضمیرلر .

٥٩) ضمیرلر (٥) تۈرلیدر : شخص ضمیرلری ، خبر ضمیرلری، مضاف ضمیرلری ، اشاره ضمیرلری ، سؤال ضمیرلری.

٦٠) شخص ضمیرلری : اول، آنلر، سین ، سز، مین ، بز.
خبر ضمیرلری : آنقی ، آنلرنقی ، سینکی ، سزنکی ، مینکی، بزنکی .
مضاف ضمیرلری : آنڭ ، آنلرنڭ ، سینڭ ، سزنڭ ، مینم ، بزنڭ .
اشاره ضمیرلری : بو ، بونلر ، تگی ، تگیلر ، شول ، شونلر .
سؤال ضمیرلری : کم، کملر، نی، نیلر، قایسی، قایسیلر، نیندی، نیندیلر.

٦١) شخص ضمیرلرینڭ اوّلگی ایکیسی (غائِبْ) صیغهلری دیب اورتانچی ایکیسی (مُخاطَبْ) صیغهلری دیب ، صوڭغی ایکیسی (مُتَکَلِّمْ) صیغهلری دیب آتالالر.

غائب ـ چیت کشی ، مخاطب ـ سوزطڭلاوچی کشی ، متکلم ـ سوز سؤیلهوچی کشی دیمکدر .

٦٢) شخص ضمیرلرینڭ برهرگنه کشیگه ئهیتله طۈرغانلری (مُفْرَدْ) صیغهلری دیب آتالا : اول، سین ، مین کبی . ایکی یا ایکیدن آرتق کشیلرگه ئهیتله طۈرغانلری (جَمْعْ) صیغهلری دیب آتالا : آنلر. سز، بزکبی.
مفرد بر ذات سوزی ، جمع کوب ذات سوزی دیمکدر ..

ضمیرلرنڭ صَرْفی.

٦٣) سوزلرنی غائب ، مخاطب ، غائب ، مفرد وجمع صیغهلری ایله تزوگه (صرف) دیبله . (صرف) سوزنی اوزگهرتو دیگان سوز .

٦٤) شخص ضمیرلری بویله صرف قیلنالر :

	مفرد صیغهلری:	جمع صیغهلری :
غائب صیغهلری :	اول	آنلر (آلار)
مخاطب صیغهلری :	سین	سز
متکلم صیغهلری :	مین	بز

٦٥) خبر ضمیرلری بویله صرف قیلنالر :

	مفردلر:	جمعلر:
غائبلر :	آنقی	آنلرنقی
مخاطبلر :	سینکی	سزنــکی
متـکلملر :	مینکی	بزنــکی

٦٦) مضاف ضمیرلری بویله صرف قیلنالر :

آنڭ ، آنلرنڭ

سینڭ ، سزنڭ

مینم ، بزنڭ

٦٧) مضاف ضمیرلری هر وقت (مضاف) دیب آتالا طورغان بر سوزگه قوشلوب سویله‌نه‌لر. مضافلری ایله بورگه ضمیرلر بویله صرف قیلنالر :

آنڭ کییمی ، آنلرنڭ کییملری ،

سینڭ کییمڭ ، سزنڭ کییمڭز ،

مینم کییمم ، بزنڭ کییممز ،

٦٨) اشاره ضمیرلری بویله صرف قیلنالر :

بو ، بۇنلر ، تـگی ، تـگیلر ، شول ، شونلر.

٦٩) اشاره ضمیرلرینڭده مفردلری باشقه سوزلرگه قوشوب سویله‌نه‌لر. جه‌علری قوشلمیلر.

بـو کشی ، بو کشیلر | بـو نه‌رسه ، بو نه‌رسه‌لر.
تگی کشی ، تگی کشیلر | تگی نه‌رسه ، تگی نه‌رسه‌لر
شول کشی ، شول کشیلر | شول نه‌رسه ، شول نه‌رسه‌لر.

٧٠) سوٴال ضمیرلرینڭ مفرد وجمع صیغه‌لری بولسه‌ده غائب ، مخاطب ومتکلم صیغه‌لری یوقدر. سوٴال ضمیرلرندن (قایسی) ایله (نیندی)نڭ مفردلری باشقه سوزلرگه قوشوبده سویله‌نه‌لر :

قایسی کشی ، قایسی کشیلر. نیندی کشی ، نیندی کشیلر.

قایسی نه‌رسه ، قایسی نه‌رسه‌لر. نیندی نه‌رسه ، نیندی نه‌رسه‌لر.

اِسْملر.

۷۱) اسملر ایکی تورلیدر: عَلَم، جِنْس. (عَلَمْ) دیب بر کشی یا بر نەرسەنڭ اوزینە آتاب قوشلغان اسملرگە ئەیتلە: **بیکتیمر**، **ئەتنە**، **قزان**، **قابان**، **ایدل**، **صڠلان** کبی. حیوانلرغە قوشلغان اسملردە علمدرلر.

۷۲) (جنس) دیب برکشی یا بر نەرسەگە آتالماغان اورتاق اسملرگە ئەیتلە: **کشی**، **آول**، **قالا**، **کول**، **یلغا**، **طاو** کبی.

۷۳) هر تورلی حیوان واولەنلرنڭ وباشقە ذاتلرنڭ اوز جنسلرینەگنە ئەیتلە طورغان جنس اسملری بولادر: **جانوار**، **آت**، **صییر**، **آغاچ**، **اولەن**، **ایمەن**، **قاین**، **قامش**، **قیباق**، **یورط**، **باقچە**، کبی.

۷٤) علملر کوبسنچە باشقە بر معنادە بولغان سوزدن یاصالالر. یا کا طوغان بالالرنڭ همەسینە آتا آناسی بر علم قوشا. بزنڭ مسلمانلر کشی اسملرن کوبسنچە عربچە قوشالر: **کامل**، **کاملە**، **صالح**، **صالحە**، **فاتح**، **فاتحە**، **شریف**، **شریفە**، **عزیز**، **عزیزە**، **ظریف**، **ظریفە** کبی اسملر همەسی عربچەدن آلنغان علمدرلر. ۱۱

۷۵) قایسی علملر ایکیشەر سوزدن قوشلغان بولالر: **بیکتیمر**، **بیکباو**، **میڭلیبای**، **تیمربای**، **تیمرجان**، **بیكچندای**، **آیباقدی**، **ایش طوغان**، **ایل جان**، کبی.

۷٦) تورکی مسلمانلردە عربچە ایکیشەر سوزدن جیبوب قوشلغان علملردە کوبدر: **عبدالله**، **عبدالرحمن**، **فیض الرحمن**، **عبدالرحیم**، **عبدالکریم**، **نظام الدین**، **صلاح الدین**، **صدرالدین**، **فخرالدین**، **خیرالدین**، **احمد هادی**، **احمد علی**، **احمد فائز**، **محمد فرید** کبی.

مُفْرَدْ هم جَمْعْ. (برلك وکوبلك)

۷۷) ضمیرلر کبی جنس اسملرنڭدە بر کشی یا بر نەرسەگەگنە ئەیتلگانلری (مفرد) یب آتالا. برلك سوزی دیمك: **کشی**، **آت**، **اولەن**، **آغاچ** کبی.

٧٨) ایکی یا کوب کشیگه یا که ایکی یا بر نیچه نه‌رسه‌گه ئه‌یتلگان اسملر (جمع) دیب آتالا : **کشیلر** ، **آتلر** ، **اوله‌نلر** ، **آغاچلر** کبی . جمعلرنكٔ بیلگیسی آخرنده (لر) قوشمتاسی بولودر.

٧٩) بر نیچه کشیگه آت ایتۆب قوشلغان علم اسملرده صفتلر ، عددلر ، ضمیرلر وفعللرده جمعل‌نه‌لر : **بیکتیمرلر** ، **گوزه‌للر** ، **برلر** ، **آنلر** ، **بلدیلر** کبی .

٨٠) (لر) اداتی قایسی سوزلرده (لار) دیب قالن ایشتلسه‌ده ، هر سوزده (لر) ره‌وشنده یازلا. آنی (له‌ر هم لار) ره‌وشلرنده یازو درست توگل .

اسملرنكٔ صرفی .

٨١) اسملرده مضاف ضمیرلرینه ایه‌رۆب صرف قیلنالر :

آنكٔ کییمی ، آنلرنكٔ کییملری	آنكٔ کییملری ، آنلرنكٔ کییملری
سینكٔ کییمكٔ ، سزنكٔ کییمگز	سینكٔ کییملركٔ ، سزنكٔ کییملرگز
مینم کییمم ، بزنكٔ کییمز	مینم کییملرم ، بزنكٔ کییملرمز

مُضافْ ومُضافْ اِلَیهِ .

٨٢) مضاف ضمیرلرینه قوشلغان سوزلرگه (**مضاف**) دیبله . مضاف ضمیرلرینكٔ اوزلرینه (**مضاف الیه**) دیبله : (**آنكٔ کییمی** ، **سینكٔ کییمكٔ** ، **مینم کییمم**) دیگانده (**کییمی** ، **کییمكٔ** ، **کییمم**) دیگان سوزلر مضافدرلر . (**آنكٔ** ، **سینكٔ** ، **مینم**) دیگان سوزلر مضاف الیه‌لردر .

٨٣) مضافلرده مضاف الیه‌لرینكٔ صیغه‌لرینه قاراب (**غائب** ، **مخاطب ومتکلم**) صیغه‌لری دیب یۆرتل‌لر . (**کییمی** ، **کییملری**) غائب صیغه‌لریدر . (**کییمكٔ** ، **کییمگز**) مخاطب صیغه‌لریدر . (**کییمم** ، **کییمز**) متکلم صیغه‌لریدر .

٨٤) مضافلرنكٔ آخرلری مضاف الیه‌لرینه قاراب اوزگه‌ره‌لر . آخری سکونلی حرف بولغان مضافلرغه (**ی** ، **لری** ، **كٔ** ، **گز** ، **م** ، **مز**) حرفلری قوشلا : **کییمی** ، **کییملری** ، **کییمكٔ** ، **کییمگز** ، **کییمم** ، **کییمز** کبی .

۸۵) آخرنده (ه ، ا) بولغان مضافلرغه (سی ، لری ، ڭ ، ڭز ، م ، مز) حرفلری قوشلا:
کسه‌سی ، کسه‌لری ، کسه‌ڭ ، کسه‌ڭز ، کسه‌م ، کسه‌مز.
آلماسی ، آلمالری ، آلماڭ ، آلماڭز ، آلمام ، آلمامز کبی.
۸٦) آخرنده (ای) طاوشی ایله اوقولا طورغان (ی) بولغان مضافلرغه (یی ، لری ، یڭ ، یڭز ، یم ، یمز) حرفلری طوتاشا:
علییی ، علیلری ، علییڭ ، علییڭز ، علییم ، علییمز کبی.
۸۷) آخرنده (ؤ) طاوشی ایله اوقولا طورغان (ی) بولغان مضافلرغه‌ده (سی ، لری ، ڭ ، ڭز ، م ، مز) حرفلری قوشلا. لکن آخرده‌غی (ی ، لری) ، (ڭ ، ڭز ، م) حرفلری قوشلغانده یازوده یازلمی قالا:
کشیسی ، کشیلری ، کشڭ ، کشڭز ، کشم ، کشیمز کبی.
۸۸) آخرنده (و) بولغان مضافلرغه (وی ، لری ، وڭ ، وڭز ، وم ، ومز) حرفلری قوشلا:
ایزووی ، ایزولری ، ایزووڭ ، ایزووڭز ، ایزووم ، ایزوومز. ١٣
دارووی ، دارولری ، دارووڭ ، دارووڭز ، دارووم ، دارووم‌ز کبی.
۸۹) مضافلرنڭ آخرلرینه قوشلا طورغان حرفلر قای وقتده ئه‌یتلمی‌ده قالالر:
آنڭ یورط ، آنلرنڭ یورط ، سینڭ یورط ، سزنڭ یورط ، مینم یورط ، زنڭ یورط کبی.

مضافٌ الیه بولغان اسملر.

۹۰) اسملرده بر مضافدن الك مضاف الیه بولوب سویله‌نه‌لر. اسم بولغان مضاف الیه‌لرنڭ آخرلرینه (نڭ ، لرنڭ) حرفلری قوشلا:
بیکتیمرنڭ کیمی ، بیکتیمرلرنڭ کیملری ، بیکباونڭ کسه‌سی ، بیکباولرنڭ کسه‌لری ، آغاچنڭ آلماسی ، آغاچلرنڭ آلمالری ، ولینڭ علییی ، ولیلرنڭ علیلری ، آولنڭ کشیسی ، آوللرنڭ کشیلری ، کولمه‌کنڭ ایزووی ، کولمه‌کلرنڭ ایزولری ، ایمچینڭ دارووی ، ایمچیلرنڭ دارولری کبی.

۹۱) مضاف الیه بولغان اسملرنك آخرندەغی (نڭ ، لرنڭ) حرفلری قای وقتده ئەیتلمیده قالا: بیکتیمر کییمی ، کشی کسەسی ، آغاچ آلماسی، ولی علییی ، آول کشیسی ، کولمەك ایزووی ، ایمچی دارووی کبی .
۹۲) مضاف الیەلر کوب وقتده مضافدن الك ئەیتلەلر. قای وقتده مضافلرندن صوڭ ده سویلەنەلر : کییمی بیکتیمرنڭ بیك اوزون ، کسەسی بیکباونڭ بیك تیرەن کبی .
۹۳) بر صفت ایله قیدلەنگان مضاف الیەلر هر وقت مضافلرندن الك ئەیتلەلر :(*) آنلرنڭ مضافلرینه باشقه مضافلرغه قوشلاطورغان حرفلر قوشلەیلر :
کییمی اوزون بیکتیمر کیلدی ، کسەسی تیرەن بیکباو کیتدی کبی .

سوزلرنڭ اعرابلری.

۹٤) سوءال ضمیرلری کوبسنچه بیدی رەوشده سویلەنەلر :
کم ، کمنڭ ، کمگه ، کمنی ، کمده ، کمدن ، کمچه .
یاکه : نی ، نینڭ ، نیگه ، نینی ، نیده ، نیدن ، نیچه .
۹۵) سوءال ضمیرلرینڭ آخرینه قوشلغان (نڭ ، گه ، نی ، ده ، دن،چه) حرفلرینه (اعراب) دییله. سوءال ضمیرلری مذکور حرفلر ایله اعرابلانالر. ١٤
۹٦) سوءال ضمیرلرینه جواب کبی ایتوب سویلەنگان باشقه اسملر ده ضمیرلر کبی اعرابلانالر :

بیان	کم ؟ بیکتیمر ، کشی	نی ؟ کییم ، کسه
مضاف الیه	کمنڭ؟ بیکتیمرنڭ، کشینڭ	نینڭ؟ کییمنڭ ، کسەنڭ
مفعول الیه	کمگه ؟ بیکتیمرگه ، کشیگه	نیگه ؟ کییمگه ، کسەگه
مفعول به	کمنی ؟ بیکتیمرنی، کشینی	نینی ؟ کییمنی ، کسەنی
مفعول فیه	کمده ؟ بیکتیمرده، کشیده	نیده ؟ کییمده ، کسەده
مفعول منه	کمدن ؟ بیکتیمردن، کشیدن	نیدن ؟ کییمدن ، کسەدن
مثال	کمچه؟ بیکتیمرچه، کشیچه	نیچه ؟ کییمچه ، کسەچه

(*) گەبدە مضافدن الك بولغان مضاف الیەلر مضافلرینه قید بولالر. قیدلی مضافلر قیدلری ایله برگه اوزلرندن صوڭغی مضافلرینه قید بولالر.

۹۷) اۇشبو سوزلرنك جمعلری بويله اعرابلانالر:

کملر؟ بيکتيمرلر ، کشيلر	نيلر ؟ کييملر ، کسه‌لر
کملرنك؟ بيکتيمرلرنك، کشيلرنك	نيلرنك ؟ کييملرنك ، کسه‌لرنك
کملرگه؟ بيکتيمرلرگه، کشيلرگه	نيلرگه ؟ کييملرگه ، کسه‌لرگه
کملرنی؟ بيکتيمرلرنی، کشيلرنی	نيلرنی ؟ کييملرنی ، کسه‌لرنی
کملرده؟ بيکتيمرلرده، کشيلرده	نيلرده ؟ کييملرده ، کسه‌لرده
کملردن؟ بيکتيمرلردن، کشيلردن	نيلردن ؟ کييملردن ، کسه‌لردن
کملرچه؟ بيکتيمرلرچه، کشيلرچه	نيلرچه ؟ کييملرچه ، کسه‌لرچه

نك ، نی .

۹۸) (نك ، نی) اداتلری نچکه سوزلرنك آخرنده نچکه ، قالن سوزلرنك آخرنده قالن ئه‌يتله‌لر . شولای بولسه‌ده ، هرسوزده برتۇرلی گنه يازلالر . بيکتمرنك، بيکباونك، کشينی، آتنی کبی.

۹۹) (نی) ديگان سوز (ی) ايله يازلسه‌ده، (ۇ) ايله اوقۇلا : (کمنی ، آتنی) ديگان سوزلر : کمنۇ آتنۇ کبی اوقۇلالر.

گه ، غه ، که ، قه .

۱۰۰) (گه) آداتی قالن سوزلرده (غا) طاوشی ايله ئه‌يتله. لکن يازوده همان (غه) ره‌وشنده يازلا: بيکباوغه ، سليمانغه ، قالاغه ، قزانغه کبی.

۱۰۱) (گه) اداتی اۇشبو (۱٦) قاتی حرفلردن صوك يعنی (ب، پ ، ت، ث ، چ ، ح ، خ ، د ، س، ش، ص، ط، ف، ق، ك، ه) حرفلرندن صوکره سوزينه قاراب (که ، قه) طاوشلری ايله ئه‌يتله : ييبکه، طوبقه ، (*) چيتکه ، چاتقه ، حارثکه . اچکه ، آغاچقه ، صلاحقه ، ناسخقه ، حميدکه ، حمادقه ، ايسکه ، آسقه، اشکه ، آشقه، خالصقه ، اوطقه، کييفکه ، اوققه ، کوککه ، فقيهکه ، شاهقه کبی .

ده ، دن .

۱۰۲) (ده ، دن) اداتلری قالن سوزلردن صوك (دا ، دان) کبی ايشتلسه‌لرده ، هر سوزده (ده ، دن) روشنده گنه يازلالر : قالاده ، آولده ، قالادن ، آولدن کبی .

(*) پ حرفی تۇرکيد، آخرده يازلماغانلقدن آنك مثالی يوقدر.

١٠٣) (ده ، دن) اداتاری ١٠١ نچی مادەده تزلگان (**١٦**) قاتی حرفدن صوکره (ته، طا، تەن، طان) طاوشلرنده ایشتلسه‌لرده، اوزگه‌رتوب یازلمیلر :

ییده ، طوبده ، چیتده ، چاتده ، حارثده ، اچده ، آغاچده ، صلاحده ، ناسخده ، حمیدده ، حمادده ، ایسده ، آسده ، اشده ، آشده ، خالصده ، اوطده ، کییفده ، اوقده ، کوکده ، فقیهده ، شاهده ،

ییدن ، طوبدن ، چیتدن ، چاتدن ، حارثدن ، اچدن ، آغاچدن ، صلاحدن، ناسخدن، حمیددن ، حماددن، ایسدن، آسدن،اشدن ، آشدن ، خالصدن ، اوطدن ، کییفدن ، اوقدن ، کوکدن ، فقیهدن ، شاهدن کبی.

مضافلرنك اعرابلانولری .

١٠٤) مضاف بولغان سوزلرده اعرابلانالر . غائب صیغه‌سی بولغان مضافلر اوشبو رەوشده اعرابلانالر:

کییمی	طونی	کسه‌سی	آلماسی	علییی	کشیسی	ایزووی	دارووی
کییمینك	طونینك	کسه‌سینك	آلماسینك	علیینك	کشیسینك	ایزووینك	دارووینك
کییمینه	طونینه	کسه‌سینه	آلماسینه	علیینه	کشیسینه	ایزووینه	دارووینه
کییمن	طونن	کسه‌سن	آلماسن	علیین	کشیسن	ایزوون	داروون
کییمنده	طوننده	کسه‌سنده	آلماسنده	علیینده	کشیسنده	ایزووندە	داروونده
کییمندن	طونندن	کسه‌سندن	آلماسندن	علییندن	کشیسندن	ایزوون	دارووندن
کییمنچه	طوننچه	کسه‌سنچه	آلماسنچه	علیینچه	کشیسنچه	ایزوونچه	داروونچه

بو سوزلرنك جمعلرن اوزلرینه اوشاتوب اعرابلاندرکز: **کییملری ، طونلری ، کسه‌لری، آلمالری، علیلری ، کشیلری ، ایزولری، دارولری.**

١٠٥) مخاطب صیغه‌سی بولغان مضافلر اوشبو رەوشده اعرابلانالر :

کییمك	طونك	کسه‌ك	آلماك	علییك	کشك	ایزووك	دارووك
کییمگنك	طونگنك	کسه‌گنك	آلماگنك	علییگنك	کشگنك	ایزووگنك	دارووگنك
کییمگگه	طونگغه	کسه‌گگه	آلماگغه	علییگگه	کشگگه	ایزووگگه	دارووگغه
کییمگنی	طونگنی	کسه‌گنی	آلماگنی	علییگنی	کشگنی	ایزووگنی	دارووگنی
کییمگده	طونگده	کسه‌گده	آلماگده	علییگده	کشگده	ایزووگده	دارووگده
کییمگدن	طونگدن	کسه‌گدن	آلماگدن	علییگدن	کشگدن	ایزووگدن	دارووگدن
کییمگچه	طونگچه	کسه‌گچه	آلماگچه	علییگچه	کشگچه	ایزووگچه	دارووگچه

بو سوزلرنك جمعلرن اوزلرینه اوشاتوب اعرابلاندرکز.

۱۰۶) متکلم صیغەسی بولغان مضافلر اۉشبو رەوشدە اعرابلانالر:

کییمم	طونم	کسەم	آلمام	علییم	کشم	ایزووم	دارووم
کییممنگ	طونمنگ	کسەمنگ	آلمامنگ	علییمنگ	کشمنگ	ایزوومنگ	داروومنگ
کییمیمە	طونیمە	کسەمە	آلمامە	علییمە	کشیمە	ایزوویمە	داروویمە
کییممنی	طونیمنی	کسەمنی	آلمامنی	علییمنی	کشمنی	ایزوومنی	داروومنی
کییممدە	طونمدە	کسەمدە	آلمامدە	علییمدە	کشمدە	ایزوومدە	داروومدە
کییممدن	طونمدن	کسەمدن	آلمامدن	علییمدن	کشمدن	ایزوومدن	دارووم‌دن
کییممچە	طونمچە	کسەمچە	آلمامچە	علییمچە	کشمچە	ایزوومچە	دارووم‌چە

بو سوزلرنگ جمعلرندە اعرابلاندرگز.

۱۰۷) مثاللرندن کورنەکە مضافلرنگ اعراب حرفلری مضاف بولماغان اسملرنکینە باشقەراقدر. غائب ومتکلم صیغەسی بولغان مضافلرغە (گە) اورنینە (نە، مە) حرفلری قوشلا: کییمینە، کییملرینە، کییمیمە، کییملریمە کبی.

۱۰۸) غائب صیغەسی بولغان مضافلرغە (نی) اورنینە (ن) قوشلا: **کییمن، کییملرن، طونن، طونلرن، کسەسن، کسەلرن، الماسن، آلمالرن، علیین، علیلرن، کشیسن، کشیلرن، ایزوون، ایزولرن، داروون، دارولرن** کبی. ۱۷

۱۰۹) غائب مضافلرغە (دە، دن، چە) اداتلری طوتاشقاندە آخرندەغی (ی)(ن) حرفینە آلماشنا: کییمندە، طونندە، کییمندن، طونندن، کییمنچە، طوننچەکبی.

ضمیرلرنگ اعرابلانولری.

۱۱۰) ضمیرلردە اسملر کبی اعرابلانالر:

کم؟ اول، آنلر، سین، سز، مین، بز،
کمنگ؟ آننگ، آنلرنگ، سیننگ، سزنگ، مینم، بزنگ،
کمگە؟ آڭا، آنلرغە، سیڭا، سزگە، میڭا، بزگە،
کمنی؟ آنی، آنلرنی، سینی، سزنی، مینی، بزنی،
کمدە؟ آندە، آنلردە، سیندە، سزدە، میندە، بزدە،
کمدن؟ آندن، آنلردن، سیندن، سزدن، میندن، بزدن،
کمچە؟ آنکچە، آنلرچە، سینکچە، سزنکچە، مینمچە، بزنکچە.

توُرلی قوشمتالر.

۱۱۱) اسملرگه یوغارده کورسه‌تلگانلردن باشقه ینه: **بله، اوُچوُن، کوك، نکی، چی، لك، لی، سز** کبی قوشمتالرده قوشلالر: **کییم بله، کییم اوچون، کییم کوك، کییمنکی، (طوننقی)، کییمچی، کییملك (طونلق) کییملی، کییمسز** کبی.

۱۱۲) آخرینه (**چی، لی، سز، گی، کی، غی، ده‌ش، داش، سمه‌ن، سمان، نکی، نقی**) اداتلری قوشلغان اسملر اسملکدن چقوب صفت بولوُب کیته‌لر: **کییمچی، کییملی، کییمسز، کیچه‌گی، کیچکی، بلطرغی، اوُیده‌ش، آولداش، اوُیسمه‌ن، آولسمان، بیکتیمرنکی،بیکباونقی** کبی.

۱۱۳) جنسلرگه (**لك**) اداتلری قوشلسه (**اورن اسمی**) بولالر: **اغاچلق، اوله‌نلك، چه‌چه‌کلك، جیله‌کلك، پچه‌نلك، قیاقلق، قامشلق** کبی.

۱۱٤) (**کمده، نیده، قایده**) سؤاللرینه جواب بولغان اسملرگه (**گی، غی**) اداتلری قوشلسه، بر صفت حاصل بولا:

کمده‌گی آت؟ بیکتیمرده‌گی آت، بیکباوده‌غی آت کبی.

نیده‌گی طاب؟ کییمده‌گی طاب، طونده‌غی طاب کبی.

قایده‌غی طاقتا؟ اوُیده‌گی طاقتا، طشده‌غی طاقتا کبی.

صِفَتْلر.

۱۱۵) صفتلر کوبسنچه (**قایسی ونیندی**) سوءاللرینه جواب بولوُب توشه‌رلك سوزلر بولالر.

۱۱٦) صفتلر (**۲**) توُرلیدر: **چن صفت، یاصالما صفت**. چن صفتلر طومشدن صفت بولوُب طوغان سوزلردر: **صاو، آورو، یاخشی، یامان، ماتور، قوُیتی، یوواش، اوصال، سیمز، آرق، آق، قارا، زور، کچکنه، اوُزوُن، قسقا، یووان، نچکه، قالن، یوقا، ایری، واق، قویی، صییق، قاتی، یوُموُشاق، آور، ییگل، کیڭ، طار، شما، قترشی، طوری، که‌کری، صووق، یلی، آسات، چیتن** کبی.

۱۱۷) یاصالما صفتلر اصلده صفت بولماغان بر سوزگه بر قوشمتا قوشوب یاصالغان صفتلردر: **آتچی ، برنچی ، برلك ، اونلق ، اویلی ، اویسز ، کیچکی ، کوندزگی ، بلطرغی ، صوگغی ، کوندەگی ، یلدەغی ، اویدەش ، آولداش ، بلوچەن ، یازوچان ، بلمکچی ، یازمقچی** کبی.

۱۱۸) صفتلرغه قای وقتده رەك ، **راق ، سمەن ، سمان ، سمەك ، سماق ، چه** اداتلری قوشلا. **کچکنەرەك ، زورراق ، ایریسمەن ، واقسمان ، یولەرسمەك ، بایسماق ، صالقنچه ، اوزونچه** کبی.
آخرینه (**رەك،راق**) طوتاشقان صفتلر (**چاغشدروصیغەسی**) دیب آتالالر.

۱۱۹) صفتلرغه (**لك، لق**) اداتلری قوشلسه، صفتلقدن چقوب معنوی جنس بولورلر. **کچکنەلك ، زورلق ، اسسیلك ، صووقلق** کبی.
بوندی جنسلر ذات جنسی توگل، صفت جنسلر بدرلر.

۱۲۰) صفتلر گپ اچنده کوبسنچه اوزندن الگرەك ئەیتلگان بر سوزنڭ خبری بولالر: **علی صاو ؛ ولی آورو ؛ کاغذ یوقا ؛ طاقتا قالن** کبی.

۱۲۱) صفتلر قایسی گپلرده خبر بولمیلر، بلکه اوزلرندن صوگغی سوزگه قید بولالر :
صاو علی یوری؛ آورو ولی یاتا؛ یوقا کاغذ ییگگل؛ قالن طاقتا آور.

۱۲۲) صفتلرده ضمیر واسملر کبی اعرابلانالر :
ماتور ، ماتورنڭ ، ماتورغه ، ماتورنی ، ماتورده ، ماتوردن ، ماتورچه ،
یاخشی، یاخشینڭ، یاخشیغه، یاخشینی، یاخشیده، یاخشیدن، یاخشیچه.

۱۲۳) صفتلر شخص ضمیرلری تلەوی بوینچه صرف قیلنالر :

اول صاو ، آنلر صاولر	اول آورو ، آنلر آورولر،
سین صاوسڭ ، سز صاوسز	سین آوروسڭ ، سز آوروسز.
مین صاومن ، بز صاومز	مین آورومن ، بز آورومز

۱۲٤) قای وقتده قسقالق اوچون صفتلرنڭ آخرلرندەغی صرف اداتلری ئەیتلمیده قالالر :

اول صاو ... ، آنلر صاو ...	اول آورو... ، آنلر آورو...
سین صاو. . ، سز صاو...	سین آورو... ، سز آورو...
مین صاو ... ، بز صاو ...	مین آورو... ، بز آورو...

عَدَدْلر.

١٢٥) عددلر ایکی توُرلیدرلر. **بوُتوُن صانلر، اوُلوُش صانلر.** بوُتوُن صانلر بردن باشلاب صانالغان مشهور صانلردر. اوُلوُش صانلر یارتی، چاریك كبی برنه‌رسه‌نڭ بوُتوُنینڭ اوُلوُشن بلدره طوُرغان صانلردر.

١٢٦) اوُلوُش صانلرکوبسنچه ایکی بوُتوُن صان سوزلرندن قوشوُب یاصالالر: **ایکیدن بر، اوُچدن بر، دورتدن بر، بیشدن بر، آلتیدن بر، ییدیدن بر، سیگزدن بر، طوغزدن بر، اوندن بر، یوُزدن بر. مڭدن بر، اوُچدن ایکی، دورتدن اوُچ، یوُزدن بیش** كبی.

بو سوزلر (**ایکی اوُلوُشدن بر اوُلوُش**) .... (**یوز اوُلوُشدن بیش اوُلوُش**) دیگان سوزلردن قسقارتلغانلردر.

١٢٧) بوُتوُن صانلر یازوده بر قاتلی رَقَملر (صفرلر) ایله **یازلالر**:

١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩، ١٠، ١٠٠، ١٠٠٠ كبی.

١٢٨) اوُلوُش صانلر ایکی قاتلی رقملر ایله یازلالر:

١/٢، ١/٣، ١/٤، ١/٥، ١/٦، ١/٧، ١/٨، ١/٩، ١/١٠، ١/١٠٠، ١/١٠٠٠، ٢/٣، ٣/٤، ٥/١٠٠ كبی.

١٢٩) بوُتوُن صانلرنڭ میلیونغه قدر ٢١ دانه‌سی برسوزلی عددلردر:

١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩، ١٠، ٢٠، ٣٠، ٤٠، ٥٠، ٦٠، ٧٠، ٨٠، ٩٠، ١٠٠، ١٠٠٠، 1,000,000 كبی.

باشقه‌لری قوشما صانلردر: **١١، ١٢، ١٣ . . .** كبی.

١٣٠) عددلرنڭ آخرلرینه قای وقتده (**و**) حرفی قوشلا:

بره‌و، ایکه‌و، اوُچه‌و، دورته‌و، بیشه‌و، آلتاو، ییده‌و، سیگزه‌و، طوغزاو، اوناو، یوُزه‌و كبی.

١٣١) قای وقتده عددلرگه (**ر، ار، شه‌ر، شار**) حرفلری قوشلا:

بره‌ر، ایکشه‌ر، اوُچه‌ر، دورته‌ر، بیشه‌ر، آلتیشار، ییدیشه‌ر، سیگزه‌ر، طوغزار، اونار، یوُزه‌ر كبی.

١٣٢) قای وقتده عددلرگه (نچی) اداتی قوشلا:

برنچی، ایکنچی، اوُچنچی . . . اوننچی، یوُزنچی كبی.

(**نچی**) اداتی قوشلغان عددلر (**صفت**) بولوب کیته‌لر.

۱۳۳) قای وقتده عددلرگه (لك، لق) اداتلری قوشلا:
برلك، ایکیلك، اوٗچلك، آلتیلق، طوغزلق، اونلق کبی .
آخرینه (لك، لق) قوشلغان عددلرده صفت بولالر .

۱۳٤) گاها عددلرگه (لەب، لاب) اداتلری قوشلا :
برلەب، ایکیلەب، اوٗچلەب، آلتیلاب، طوغزلاب، اونلاب کبی

۱۳۵) عددلر گپ اچنده کوبسنچه برسوزگه قید بولوٗب سویلەنەلر.
بر کشی کیلدی. اوٗچ کشی کوردم. بیش صومغه صاتدم کبی .

۱۳٦) عددلرده اعرابلانالر :

بر	ایکی	اون بیش	یوٗزدەاون
برنڭ	ایکینڭ	اون بیشنڭ	یوٗزده اوننڭ
برگه	ایکیگه	اون بیشگه	یوٗزده اونغه
برنی	ایکینی	اون بیشنی	یوٗزده اوننی
برده	ایکیده	اون بیشده	یوٗزده اونده
بردن	ایکیدن	اون بیشدن	یوٗزده اوندن
برچه	ایکیچه	اون بیشچه	یوٗزده اونچه

فعْللر .

۱۳۷) فعللر(۱۰) تورلی صیغەده بولالر : مَصْدَرْ ، ماضی ، حاضِرْ ، مُسْتَقبَلْ ، اَمْرْ ، شَرْطْ ، وُجُوبْ ، حالْ ، فاعِل ومَفْعُول صیغەلری (*)

۱۳۸) ۱ (مصدر) صیغەسی- بولغان یا بولاسی براشنڭ اسمیدر. فعللرنڭ باش صغیەسیدر: بلو ، یازو ، اشلەو ، آشاو کبی .

۱۳۹) ۲ (ماضی) صیغەسی- اوتکان زمانده براشنڭ بولغانن بلدره طوٗرغان صیغەدر : بلدی ، یازدی ، اشلەدی ، آشادی کبی.

۱٤۰) ۳(حاضر) صیغەسی - حاضرگی زمانده براشنڭ بولوٗب طوٗرغانن بلدره طوٗرغان صیغەدر : بلە، یازا، اشلی، آشی کبی .

(*) صیغه سوزنڭ رەوشی دیمکدر .

١٤١) ٤ (**مستقبل**) صيغەسی- کیلەچك زمانده براشنك بولاسن بلدره طۇرغان صيغەدر: بلۇر، يازار، آشلەر، آشار كبی.

١٤٢) ٥ (**امر**) صيغەسی بر اشنك بولوون تلەب ئەيتكان صيغەدر: بلسۇن، يازسۇن، اشلەسۇن، آشاسۇن كبی.

١٤٣) ٦ (**شرط**) صيغەسی براشكه (شرط) ايتۆب سۇيلەنگان صيغەدر: بلسه، يازسه، اشلەسه، آشاسه كبی.

١٤٤) ٧ (**وجوب**) صيغەسی- براشنك بولووينك تييشلگن بلدره طۇرغان صيغەدر: بلمەلی، يازمالی، اشلەمەلی، آشامالی كبی (وجوبی ديب ده آتالا).

١٤٥) ٨ (**حال**) صيغەسی- براش بولغان وقتده يا آندن الك، ياكه آندن صوك بولغان اشنی بلدره طۇرغان صيغەدر:
بلۇب، يازۇب، اشلەب، آشاب، بلگاچ، بلگانچی كبی.

١٤٦) ٩ (**فاعل**) صيغەسی- براشنی قيلوچينی آڭلاتا طۇرغان صيغەدر: بلوچی، يازوچی، اشلەوچی، آشاوچی بلوچەن، يازوچان اشلەوچان، آشاوچان كبی. ٢٢

١٤٧) ١٠ (**مفعول**) صيغەسی براش قيلنمش ذاتقه ئەيتلە طۇرغان صيغەدر: بلنوچی، طۇتقن، جەيمە، يازما، باسما، قاتلاما، قابارتما كبی.

١٤٨) فعلنك حرفلری ايكی تۆرليدر: تۆب حرفلر، قوشما حرفلر. مصدرنك (و) ندن آلدەغی حرفلر تۆب حرفلردر. بل، ياز، اشله، آشا كبی. تۆب حرفدن صوك قوشلغان حرفلر قوشما حرفلردر: و، دی، ـه، ی، ۇر، ار، ر، سۇن، سه، ۇب، گا، گانچی، چی، چەن، چان، قن، مە، ما كبی.

وجودی وعَدَمی صيغەلر.

١٤٩) بوغارده مذكور اون تۆرلی فعللر براشك بولوون بلدره طۇرغان فعللر ايدی. آندی فعللر (**وجودی صيغەلر**) ديب آتالالر. (**وجودی صيغه**) ديمك براشنك بولوون بلدره طۇرغان سوز ديمكدر: بلو، بلدی، بلە، بلۇر، بلسۇن، بلسه، بلمەلی، بلۇب، يازو، يازدی، يازا يازار، يازسۇن، يازسه، يازمالی، يازۇب،

اشلەو، اشلەدی، اشلی، اشلەر، اشلەسۆن، اشلەسە، اشلەمەلی، اشلەب، آساو، آشادی، آشی، آشار، آشاسۆن، آشاسە، آشامالی، آشاب کبی.

١٥٠) وجودی صیغەلرنی برآز اوزگەرتو ایلە (**عدمی صیغەلر**) حاصل بولا:
بلمەو، بلمەدی، بلمی، بلمس، بلمەسۆن، بلمەسە، بلمیچی، یازماو، یازمادی، یازمی، یازماس، یازماسۆن، یازماسە، یازمیچی، اشلەمەو، اشلەمەدی، اشلەمی، اشلەمس، اشلەمەسون، اشلەمەسە، اشلەمیچی، آشاماو، آشامادی، آشامی، آشاماس، آشاماسۆن، آشاماسە، آشامیچی،

١٥١) مثاللرندن کورنەدرکە وجودی صیغەلرگە (مە، ما، می، میچی، مس، ماس) آداتلری قوشلسە، عدمی صیغەلر حاصل بولالر.

١٥٢ بو ادلتلرنڭ دایسیلری وجودی صیغەلرنڭ اورتالرینە قوشلالر. فایسیلری اخرلرینە آرتدرلالر، مثاللرندن معلوم ر.

مَعْلومْ ومَجْهولْ صیغەلری.

١٥٣) معناسندە بر اشنی قیلو آڭلانغان فعللرگە (**معلوم صیغەسی**) دیلە؛ معناسندن بر اشنڭ قیلنووی آڭلانغان فعللرگە (**مجهول صیغەسی**) دیلە.
بلو، بلدی، بلە، بلۆر، بلسۆن، بلسە، بلمەلی، بلۆب، یازو، یازدی، یازا، یازار، یازسۆن، یازسە، یازمالی، یازۆب، کبی فعللر معلوم صیغەلریدر.
بلنو، بلندی، بلنۆر، بلنسۆن، بلنسە، بلنمەلی، بلنۆب یازلو، یازلدی، یازلا، یازلسۆن، یازلسە، یازلمالی، یازلۆب کبی فعللر مجهول صیغەلریدر.

١٥٤) مجهول صیغەلری هر وقت معلوم صیغەلرندن یاصالالر. معلوم صیغەسندن بولغان فعللرنڭ قوشما حرفلرندن الك بر (**ن**) یا بر (**ل**) آرتدرلسە، مجهول صیغەسی حاصل بولا.

١٥٥) معلوم صیغەلرن مجهولگە آوشدرو اوچۆن توب حرفلرینڭ آخرغیسی (ل) بولغان فعللردە (**ن**) آرتدرلا. بلنو، تلنو، بولنو، آلنو، صالنو، اشلەنو کبی.

١٥٦) تۇب حرفلرينڭ صوڭغيسى باشقه حرف بولغان فعللرده (**ل**) حرفى آرتدرلا: **صاتلو ، آچلو ، يارلو ، يازلو ، ياسالو ، آشالو ، طاغلو ، ايگلو ، يونلو ، يوولو ، قويلو** كبى .

١٥٧) قايسى فعلنڭ مجهولنده (**ل**) اورنينه (**ن**) آرتدرلا. اول وقت «اختيارلى مجهول» صيغه‌سى ديب آتـالا: **كورنو ، بيزه‌نو ، كيينو ، يابنو ، يوونو، طۇتنو** كبى .

١٥٨) آخرنده (ى) طاوشى بولغان فعللرنڭ مجهوللرينه (**ل**) و (**ن**) حرفلرندن اوّل اوتورلى بر (ى) آرتدرلا : **ديدى ـ دييلدى ، ايدى ـ اييلدى ، كيدى ـ كييلدى ، كييندى** كبى .

١٥٩) آخرنده اۇتۇرلى (**و**) بولغان فعللرنڭ مجهوللرينه (**ل**) و (**ن**) حرفلرندن آلده‌اوتورلى‌بر (**و**) آرتدرلا: **قودى ـ قوولدى ، بودى ـ بوولدى ـ اودى ـ اوولدى ، اووندى ، يودى ـ يوولدى ، يووندى** كبى .

١٦٠) آخرنده (ۇ) طاوشى بولغان فعللرنڭ مجهوللرينه (**ل**) يا (**ن**) دن باشقه حرف آرتدرلمى. اما (ۇ) طاوشى اوزى كوبسنچه طاشلانا: **طاشۇدى ـ طاشلدى ، طاشندى ، آرچۇدى ـ آرچلدى ، آرچندى** كبى . ٢٤

١) مَصْدَرلر.

١٦١) مصدرلر دورت تۇرلى صيغه‌ده بولالر:

١ نچى مصدر: بلو، يازو، اشله‌و، آشاو كبى .

٢ نچى مصدر: بلمك ، يازه‌ق ، اشله‌مك ، آشامق كبى .

٣ نچى مصدر: بلمكلك، يازمقلق، اشله‌مكلك، آشامقلق كبى .

٤ نچى مصدر : بلش ، يازش ، اشله‌ش ، آشاش كبى .

١٦٢) فعللرده اسملر كبى ايه‌لرينڭ غائب مخاطب، متكلم بولولرى هم مفرد وجمع بولولرى بوينچه آلتيشار صيغه ايتۇب صرف قيلنالر .

١٦٣) هر فعلنڭ وجودى معلوملرى آلتى صيغه بولا.

وجودى مجهوللرى‌ده آلتى صيغه بولا.

عدمى معلوملرى ينه آلتى صيغه بولا.

عدمى مجهوللرى دخى آلتى صيغه بولا.

شول ره‌وشچه اون تۇرلى فعلنڭ كوبسى (٢٤) صيغه‌ده سۇيله‌نه آلا.

١٦٤) مصدرلر مضاف بولغانده غنه صرف ایتلەلر. مضاف بولماغان مصدرلر (**یالغوز مصدر**) دیب آتالالر.

١٦٥) ١نچی مصدرلرنڭ معلوم صیغەلری:

بلووی، بلولری	یازووی، یازولری	اشلەوی، اشلەولری	آشاوی، آشاولری
بلووڭ، بلووڭز	یازووڭ، یازووڭز	اشلەوڭ، اشلەوڭز	آشاوڭ، آشاوڭز
بلووم، بلوومز	یازووم، یازوومز	اشلەوم، اشلەومز	آشاوم، آشاومز

١٦٦) ١نچی مصدرلرنڭ معلوم صیغەلرینڭ عدمیلری:

بلمەوی، بلمەولری	یازماوی، یازماولری	اشلەمەوی، اشلەمەولری	آشاماوی، آشاماولری
بلمەوڭ، بلمەوڭز	یازماوڭ، یازماوڭز	اشلەمەوڭ، اشلەمەوڭز	آشاماوڭ، آشاماوڭز
بلمەوم، بلمەومز	یازماوم، یازماومز	اشلەمەوم، اشلەومز	آشاماوم، آشاماومز

١٦٧) ١نچی مصدرلرنڭ مجهول صیغەلری:

بلنووی، بلنولری	یازلووی، یازلولری	اشلەنوی، اشلەنولری	آشالووی، آشالولری
بلنووڭ، بلنووڭز	یازلووڭ، یازلووڭز	اشلەنووڭ، اشلەنووڭز	آشالووڭ، آشالووڭز
بلنووم، بلنوومز	یازلووم، یازلوومز	اشلەنووم، اشلەنوومز	آشالووم، آشالوومز

١٦٨) ١نچی مصدرلرنڭ مجهول صیغەلرینڭ عدمیلری:

بلنمەوی، بلنمەولری	یازلماوی، یازلماولری	اشلەنمەوی، اشلەنمەولری	آشالماوی، آشالماولری
بلنمەوڭ، بلنمەوڭز	یازلماوڭ، یازلماوڭز	اشلەنمەوڭ، اشلەنمەوڭز	آشالماوڭ، آشالماوڭز
بلنمەوم، بلنمەومز	یازلماوم، یازلماومز	اشلەنمەوم، اشلەنمەومز	آشالماوم، آشالماومز

تنبیه: بالالر اوچون آغر کبی طویلسه، ٢ نچی ٣ نچی و ٤ نچی مصدرلرنڭ صرفن آنلرغه اوقوتماسقه کیرەك. چونکه استعماللری آزدر.

١٦٩) ٢نچی مصدرلرنڭ معلوم صیغەلری:

بلمگی، بلمکلری	یازمغی، یازمقلری	اشلەمگی، اشلەمکلری	آشامغی، آشامقلری
بلمگڭ، بلمگڭز	یازمغڭ، یازمغڭز	اشلەمگڭ، اشلەمگڭز	آشامغڭ، آشامغڭز
بلمگم، بلمگمز	یازمغم، یازمغمز	اشلەمگم، اشلەمگمز	آشامغم، آشامغمز

بونلرنڭ عدمیلرن ومجهوللرن ومجهوللرینڭ عدمیلرن اوزڭز بلوب صرف ایتڭز (٢نچی مصدرنڭ بویله صرف ایتلووی سیرەکدر.)

١٧٠) ٣نچی مصدرنڭ معلوم صیغەلری:

بلمکلگی، بلمکلکلری	یازمقلغی، یازمقلقلری	اشلەمکلگی، اشلەمکلکلری	آشامقلغی، آشامقلقلری
بلمکلگڭ، بلمکلگڭز	یازمقلغڭ، یازمقلغڭز	اشلەمکلگڭ، اشلەمکلگڭز	آشامقلغڭ، آشامقلغڭز
بلمکلگم، بلمکلگمز	یازمقلغم، یازمقلغمز	اشلەمکلگم، اشلەمکلگمز	آشامقلغم، آشامقلغمز

(عدمیلرن، مجهوللرن ومجهوللرینڭ عدمیلرن اوزڭز چاغشترڭز)

١٧١) ٤ نچی مصدرنڭ معلوم صیغەلری :

بلشی، بلشلری	یازشی، یازشلری	اشلەشی،اشلەشلری	آشاشی، آشاشلری
بلشڭ، بلشڭز	یازشڭ، یازشڭز	اشلەشڭ، اشلەشڭز	آشاشڭ، آشاشڭز
بلشم، بلشمز	یازشم، یازشمز	اشلەشم، اشلەشمز	آشاشم، آشاشمز

(بو صیغەلرنڭ عدمیلری یوقدر.)

١٧٢) ٤ نچی مصدرنڭ مجهول صیغەلری :

بلنشی، بلنشلری، یازلشی، یازلشلری، اشلەنشی،اشلەنشلری، آشالشی آشالشلری کبی. (عدمیلری یوقدر)

١٧٣) ٤ نچی مصدرقای وقتده مفعول صیغەسی بولوب استعمال قیلنا :

کورنش، بورلش، طابش، صابش کبی .

١٧٤) قای وقتده مصدرلر (مه، ما) ایله سویلەنەلر :

کیلمه، کیتمه، بارما، قایتما کبی .

١٧٥) مصدرلر اسم حکمندەدرلر. اسملری کبی اعرابلانالر :

بلو ، بلونڭ ، بلوگه ، بلونی ، بلوده ، بلودن ، بلوچه ،
یازو ، یازونڭ ، یازوغه ، یازونی ، یازوده ، یازودن ، یازوچه ،
بلووی ، بلووینڭ : بلووینه ، بلوون ، بلووندە ، بلوندن ، بلوونچه ،
یازووی ، یازووینڭ ، یازووینه ، یازوون ، یازووندە ، یازووندن ، یازوونچه کبی

١٧٦) قایسی مصدرلرنڭ آخرینده (چ) حرفی قوشلا : **سوینچ، قووانچ، یووانچ** کبی (بوندی مصدرلرده اسمیت غالبدر.)

٢) ماضیلر .

١٧٧) ماضیلر اوچ تورلیدرلر :

١ نچی کورلگان ماضی : **بلدی، یازدی، اشلەدی، آشادی** کبی.

٢ نچی ایشتلگان ماضی : **بلگان، یازغان، اشلەگان، آشاغان** کبی.

٣ نچی حکایه ماضیی : **بلگان ایدی ، یازغان ایدی ، اشلەگان ایدی ، آشاغان ایدی** کبی .

تنبیه: تورکی فعللرنی عرب فعللری کبی غائب صیغەسندن باشلاب صرف قیلو تییشلیدر. غائبنی الك یورتو فعللرنی آیرو اوچون اوڭغایراقدر. عرب غایبلری کبی تورکی غایبلرنڭده کوبسی ادانسزدرلر .

١٧٨) (**ئەيتدى اتدى**) كبى كوز ايله كورلەگان ماضيلردە باشقەلرينه ايەرتۇب كورلگان ماضيدن حسابلانالر. كورلگان ديگان وزدن مراد حس قيلنغان، طۇيلغان ديگان سوزدر.

١٧٩) كورلگان ماضينڭ معلوم صيغەلرى :

بلدى ، بلديلر	يازدى ، يازديلر	اشلەدى ، اشلەديلر	آشادى ، آشاديلر
بلدڭ ، بلدڭز	يازدڭ ، يازدڭز	اشلەدڭ ، اشلەدڭز	آشادڭ ، آشادڭز
بلدم ، بلدك	يازدم ، يازدق	اشلەدم ، اشلەدك	آشادم ، آشادق .

١٨٠) عدميلرى :

بلمەدى ، بلمەديلر	يازمادى ، يازماديلر	اشلەمەدى ، اشلەمەديلر	آشامادى ، آشاماديلر
بلمەدڭ ، بلمەدڭز	يازمادڭ ، يازمادڭز	اشلەمەدڭ ، اشلەمەدڭز	آشامادڭ ، آشامادڭز
بلمەدم ، بلمەدك	يازمادم ، يازمادق	اشلەمەدم ، اشلەمەدك	آشامادم ، آشامادق

١٨١) كورلگان ماضينڭ مجهول صيغەلرى :

بلندى ، بلنديلر	يازلدى ، يازلديلر	اشلەندى ، اشلەنديلر	آشالدى ، آشالديلر
بلندڭ ، بلندڭز	يازلدڭ ، يازلدڭز	اشلەندڭ ، اشلەندڭز	آشالدڭ ، آشالدڭز
بلندم ، بلندك	يازلدم ، يازلدق	اشلەندم ، اشلەندك	آشالدم ، آشالدق

١٨٢) عدميلرى :

بلنمەدى ، بلنمەديلر	يازلمادى ، يازلماديلر	اشلەنمەدى ، اشلەنمەديلر	آشالمادى، آشالماديلر
بلنمەدڭ ، بلنمەدڭز	يازلمادڭ ، يازلمادڭز	اشلەنمەدڭ ، اشلەنمەدڭز	آشالمادڭ، آشالمادڭز
بلنمەدم ، بلنمەدك	يازلمادم ، يازلمادق	اشلەنمەدم ، اشلەنمەدك	آشالمادم ، آشالمادق.

١٨٣) كورلگان ماضينڭ هيچ بر صيغەسى مضاف بولمى. مگر متكلمينڭ جمع صيغەسى قاى وقتده مصدر حكمنده بولوب مضاف ايتوب يۇرتله : **بلدگى ، بلدكلرى ، بلدگڭ ، بلدگڭز ، بلدگم ، بلدگمز كبى.**

١٨٤) كورلگان ماضيلرنڭ توب حرفلرينڭ ايڭ صوڭغيسى (**١٦**) قاتى حرفنڭ برسى بولسه، آخرلرندەغى (د) ، (ت) طاوشى ايله سۇيلەنه:

كيبدى ، قابدى ، كيتدى ، صاتدى ، اچدى ، آچدى ؛ كيسدى ، باسدى ، اوطدى ، باقدى ، توكدى كبى.

١٨٥) آخرنده قاتى حرف بولغان فعللرنڭ ايشتلگان ماضيلرينه (گان ، غان) اورنينه (كان ، قان) قوشلا :

كيبكان ، قابقان ، كيتكان ، صاتقان ، اچكان ، آچقان ، كيسكان ، باسقان ، اوطقان ، باققان ، توكان كبى.

۱۸٦) ایشتلگان ماضینڭ معلوم صیغه‌لری:

بلگان، بلگانلر(*)	یازغان ، یازغانلر	اشله‌گان ، اشله‌گانلر	آشاغان ، آشاغانلر
بلگانسڭ، بلگانسز	یازغانسڭ ، یازغانسز	اشله‌گانسڭ، اشله‌گانسز	آشاغانسڭ، آشاغانسز
بلگانمن ، بلگانمز	یازغانمن ، یازغانمز	اشله‌گانمن، اشله‌گانمز	آشاغانمن ، آشاغانمز

۱۸۷) عدمیلری:

بلمه‌گان ، بلمه‌گانلر	یازماغان ، یازماغانلر	اشله‌مه‌گان ، اشله‌مه‌گانلر	آشاماغان ، آشاماغانلر
بلمه‌گانسڭ، بلمه‌گانسز	یازماغانسڭ، یازماغانسز	اشله‌مه‌گانسڭ،اشله‌مه‌گانسز	آشاماغانسڭ، آشاماغانسز
بلمه‌گانمن، بلمه‌گانمز	یازماغانمن، یازماغانمز	اشله‌مه‌گانمن، اشله‌مه‌گانمز	آشاماغانمن، آشاماغانمز

۱۸۸) ایشتلگان ماضینڭ مجهول صیغه‌لری:

بلنگان ، بلنگانلر	یازلغان ، یازلغانلر	اشله‌نگان، اشله‌نگانلر	آشالغان ، آشالغانلر
. . . .	. . . .	. . . .	. . . .

۱۸۹) عدمیلری:

بلنمه‌گان ، بلنمه‌گانلر	یازلماغان، یازلماغانلر	اشله‌نمه‌گان،اشله‌نمه‌گانلر	آشالماغان،آشالماغانلر
. . . .	. . . .	. . . .	. . . .

۱۹۰) ایشلتگان ماضیلرنڭ غائب صیغه‌سی قای‌وقتده مصدر معناسنده مضاف بولوب باشقه مضافلر کبی صرف قیلنا:

بلگانی ، بلگانلری	یازغانی ، یازغانلری
بلگانڭ ، بلگانڭز	یازغانڭ ، یازغانڭز
بلگانم ، بلگانمز	یازغانم ، یازغانمز .

۱۹۱) ایشتلگان ماضیلرنڭ غائب صیغه‌لری صفت حکمنده بولوب اعرابلانالر:

بلگان ، بلگانلر	یازغان ، یازغانلر
بلگاننڭ ، بلگانلرنڭ	یازغاننڭ ، یازغانلرنڭ
بلگانگه ، بلگانلرگه	یازغانغه ، یازغانلرغه
بلگاننی ، بلگانلرنی	یازغاننی ، یازغانلرنی
بلگانده ، بلگانلرده	یازغانده ، یازغانلرده
بلگاندن ، بلگانلردن	یازغاندن ، یازغانلردن
بلگانچه ، بلگانلرچه	یازغانچه ، یازغانلرچه.

۱۹۲) ایشتلگان ماضیلرنڭ صفت حکمنده بولغانلری گه‌بده بر سوزگه قید بولوبده سویله‌نه‌لر: **بلگان کشی ، یازغان کشی ، اشله‌گان کشی ، آشاغان کشی** کبی .

(*) بونی قزان شهرنده بلگاننر دیب سویلیلر. قزان آرتنده نون ساکننی لامگه ادغام ایله بلگاللر دیلر . . .

۱۹۳) حکایه ماضیینك معلوم صیغه‌لری:

بلگان ایدی	بلگان ایدیلر(*)	یازغان ایدی	یازغان ایدیلر(*)
بلگان ایدك	بلگان ایدگز	یازغان ایدك	یازغان ایدگز
بلگان ایدم	بلگان ایدك	یازغان ایدم	یازغان ایدك
اشله‌گان ایدی	اشله‌گان ایدیلر	آشاغان ایدی	آشاغان ایدیلر
اشله‌گان ایدك	اشله‌گان ایدگز	آشاغان ایدك	آشاغان ایدگز
اشله‌گان ایدم	اشله‌گان ایدك	آشاغان ایدم	آشاغان ایدك

(مجهوللرن، وعدمیلرن اوزگز بلورسز).

۳) حاضرلر.

۱۹٤) حاضر فعللر (۳) تورلیدرلر:

۱) نچی عادتی حاضر: **بله ، یازا ، اشلی ، آشی** کبی.

۲) نچی دوامی حاضر: **بلمکده ، یازمقده ، اشله‌مکده آشامقده** کبی.

۳) نچی ماضی حاضری: **بله‌ایدی، یازاایدی، اشلی‌ایدی، آشی‌ایدی** کبی.

۱۹۵) عادتی حاضرنك معلوم صیغه‌لری:

بله ، بله‌لر	یازا ، یازالر	اشلی ، اشلیلر	آشی ، آشیلر
بله‌سك ، بله‌سز	یازاسك ، یازاسز	اشلیسك ، اشلیسز	آشیسك ، آشیسز
بله‌م ، بله‌مز	یازام ، یازامز	اشلیم ، اشلیمز	آشیم ، آشیمز
(بله‌من)	(یازامن)	(اشلیمن)	(آشیمن)

۱۹٦) عدمیلری:

بلمی ، بلمیلر	یازمی ، یازمیلر	اشله‌می ، اشله‌میلر	آشامی ، آشامیلر
بلمیسك ، بلمیسز	یازمیسك ، یازمیسز	اشله‌میسك، اشله‌میسز	آشامیسك ، آشامیسز
بلمیم ، بلمیمز	یازمیم ، یازمیمز	اشله‌میم ، اشله‌میمز	آشامیم ، آشامیمز

معلوملرینه چاغشتروب مجهوللرن اوزگز صرف ایتگز.

۱۹۷) حاضر صیغه‌سی سوزنك ئه‌یتلگان زمانینه مخصوص توگلدر. قای وقتده‌بر نچه کون، یا بر نچه یل کون صاین یا یل صاین قیلنا طورغان اشلرده‌ده استعمال قیلنا: **ایگن ایگه ، صاتو صاتا ، بازارغه یوری ، دکانده طورا ، بالالر اوقوتا ؛ اوغه چغا** کبی.

(*) قای وقتده اوشبو جمع غائب صیغه‌لری بلگانلر ایدی، یازغانلر ایدی ره‌وشنده‌ده استعمال ایتله‌لر.

۱۹۸) عادتی حاضرنڭ غائب صیغه‌سی ایکی قات ئه‌یتلسه ، باشقه بر فعلگه قید بولا : **یازا یازا اوقی ؛ قاری قاری یازا ؛ آشی آشی اوقی؛ یوٴگره یوٴگره بارا ، قاچا قاچا اوینیلر** کبی .

۱۹۹) دوامی حاضرنڭ معلوم صیغه‌لری :

بلمکده، بلمکده‌لر (۱)	یازمقده ، یازمقده‌لر	اشله‌مکده ، اشله‌مکده‌لر	آشامقده ، آشامقده‌لر
بلمکده‌سڭ، بلمکده‌سز	یازمقده‌سڭ ، یازمقده‌سز	اشله‌مکده‌سڭ،اشله‌مکده‌سز	آشامقده‌سڭ، آشامقده‌سز
بلمکده‌من ، بلمکده‌مز	یازمقده‌من ، یازمقده‌مز	اشله‌مکده‌من ، اشله‌مکده‌مز	آشامقده‌من، آشامقده‌مز

۲۰۰) عدمیلری :

بلمه‌مکده ، بلمه‌مکده‌لر	یازمامقده ، یازمامقده‌لر	اشله‌مکده ، اشله‌مکده‌لر	آشامقده ، آشامقده‌لر
بلمه‌مکده‌سڭ،بلمه‌مکده‌سز	یازمامقده‌سڭ،یازمامقده‌سز	اشله‌مکده‌سڭ،اشله‌مکده‌سز	آشامقده‌سڭ، آشامقده‌سز
بلمه‌مکده‌من،بلمه‌مکده‌سز	یازمامقده‌سز ، یازمامقده‌مز	اشله‌مکده‌من ، اشله‌مکده‌مز	آشامقده‌من ، آشامقده‌مز .

۲۰۱) ماضی حاضرینڭ معلوم صیغه‌لری :

بله‌ایدی ، بله‌ایدیلر	یازا ایدی ، یازا ایدیلر	اشلی‌ایدی ، اشلی‌ایدیلر	آشی‌ایدی، آشی‌ایدیلر
بله‌ایدڭ ، بله‌ایدڭز	یازا ایدڭ ، یازا ایدڭز	اشلی‌ایدڭ ، اشلی‌ایدڭز	آشی‌ایدڭ ، آشی‌ایدڭز
بله ایدم ، بله ایدك	یازا ایدم ، یازا ایدك	اشلی ایدم ، اشلی ایدك	آشی‌ایدم ، آشی‌ایدك .

۲۰۳) عدمیلری : ۳۰

بلمی‌ایدی ،بلمی‌ایدیلر	یازمی‌ایدی ،یازمی‌ایدیلر	اشله‌می ایدی،اشله‌می‌ایدیلر	آشامی‌ایدی، آشامی ایدیلر.
. . . .	. . . .	. . . .	. . . . . .

٤) مُسْتَقْبَلْلر.

۲۰۲) مستقبل صیغه‌لری (۳) توٴرلی ره‌وشده استعمال ایتله‌لر :

۱ نچی مستقبل : **بلوٴر ، یازار ، اشله‌ر ، آشار** کبی .

۲ نچی مستقبل : **بله‌چك، یازاچق ، اشله‌یه‌چك، آشایاچق**(۲)کبی .

۳ نچی مستقبل : **بله‌سی ، یازاسی ، اشله‌سی ، آشاسی** کبی .

۲۰٤) ۱ نچی مستقبلنڭ معلوم صیغه‌لری :

بلوٴر، بلوٴرلر	یازار ، یازارلر	اشله‌ر ، اشله‌رلر	آشار ، آشارلر
بلوٴرسڭ ، بلوٴرسز	یازارسڭ ، یازارسز	اشله‌رسڭ ، اشله‌رسز	آشارسڭ ، آشارسز
بلوٴرم ، بلوٴرمز (بز)	یازارم ، یازامز	اشله‌رم ، اشله‌رمز	آشارم ، آشارمز
(بلوٴرمن)	(یازارمن)	(اشله‌رمن)	(آشارمن)

---

(۱) همان بلوٴب طوٴرمقده‌لر دیگان سوز (۲) قای وقتده اشله‌چك، آشاچق دیب ده استعمال قیلنالر.

٢٠٥) عدمیلری :

بلمس ، بلمسلر	یازماس ، یازماسلر	اشلەمس ، اشلەمسلر	آشاماس ، آشاماسلر
بلمسسك ، بلمسسز	یازماسسك ، یازماسسز	اشلەمسسك ، اشلەمسسز	آشاماسسك، آشاماسسز
بلمەم ، بلمەمز	یازمام ، یازمامز	اشلەمەم ، اشلەمەمز	آشامام ، آشامامز
(بلمەمن)	(یازمامن)	(اشلەمەمن)	(آشامامن)

(بلنۇر... ، یازلۇر... ، اشلەنۇر... ، آشالۇر... ، بلنمس... ، یازلماس... ، اشلەنمس... ، آشالماس...)

٢٠٦) ٢ نچی مستقبلنك معلوم صیغەلری :

بلەچك ، بلەچكلر	یازاچق ، یازاچقلر	اشلەیەچك ، اشلەیەچكلر	آشایاچق ، آشایاچقلر
بلەچكسك ، بلەچكسز	یازاچقسك ، یازاچقسز	اشلەیەچكسك. اشلەیەچكسز	آشایاچقسك، آشایاچقسز
بلەچكمن ، بلەچكمز	یازاچقمن ، یازاچقمز	اشلەیەچكمن، اشلەیەچكمز	آشایاچقمن، آشایاچقمز

٢٠٧) عدمیلری :

بلمیەچك ، بلمیەچكلر	یازمیاچق ، یازمیاچقلر	اشلەمیەچك ، اشلەمیەچكلر	آشامیاچق ، آشامیاچقلر
بلمیەچكسك، بلمیەچكسز	یازمیاچقسك، یازمیاچغمز	اشلەمیەچكسك، اشلەمیەچكسز	آشامیاچقسك آشامیاچقمز
بلمیەچكمن ، بلمیەچكمز	یازمیاچقمن ، یازمیاچقمز	اشلەمیەچكمن، اشلەمیەچكمز	آشامیاچقمن، آشامیاچقمز

(بلنەچك... ، یازلاچق... ، اشلەنەچك... ، آشالاچق... ،)

(بلنمیەچك... ، یازلمیاچق... ، اشلەنمیەچك... ، آشالمیاچق...)

٢٠٨) ایكنچی مستقبلنك غائب صیغەسی فـای وقتدە مضاف بولوب صرف قیلنا :

بلەچگی ، بلەچكلری	یازاچغی ، یازاچقلری
بلەچگك ، بلەچگگز	یازاچغك ، یازاچغگز
بلەچگم ، بلەچگمز	یازاچغم ، یازاچغمز كبی.

٢٠٩) ٣ نچی مستقبلنك معلوم صیغەلری :

بلەسی ، بلەسیلر	یازاسی ، یازاسیلر	اشلەسی ، اشلەسیلر	آشاسی ، آشاسیلر
بلەسیسك ، بلەسیسز	یازاسیسك ، یازاسیسز	اشلەسیسك ، اشلەسیسز	آشاسیسك ، آشاسیسز
بلەسیمن ، بلەسیمز	یازاسیمن ، یازاسیمز	اشلەسیمن ، اشلەسیمز	آشاسیمن ، آشاسیمز

٢١٠) عدمیلری :

بلەسی‌توگل ، بلەسی‌توگللر	یازاسی توگل ، یازاسی توگللر	اشلەسی توگل ،	آشاسی توگل .
بلەسی‌توگلسك، بلەسی‌توگلسز	یازاسی‌توگلسك، یازاسی‌توگلسز	اشلەسی توگلسك ،	آشاسی توگلسك
بلەسی‌توگلمن ، بلەسی‌توگلمز	یازاسی‌توگلمن ، یازاسی‌توگلمز	اشلەسی توگلمن ،	آشاسی توگلمن .

(بلنه‌سی . . . ، یازلاسی . . . ، اشله‌نه‌سی . . . ، آشالاسی . . .)
(بلنه‌سی‌توگل...، یازلاسی‌توگل...، اشله‌نه‌سی‌توگل...، آشالاسی‌توگل...)

٢١١) اوشبو ٣ نچی مستقبل قای وقتده مضاف بولوب اسملرکبی صرف قیلنا :

بله‌سی ، بله‌سیلری	یازاسی ، یازاسیلری
بله‌سڭ ، بله‌سڭز	یازاسڭ ، یازاسڭز
بله‌سم ، بله‌سیمز	یازاسم ، یازاسیمز.

٢١٢) بو اوچ تورلی مستقبلنڭ هر برسی قای وقتده ایدی فعلی ایله صرف ایتله‌لر. بوندن آلتی تورلی مستقبل حاصل بولا . بو آلتی مستقبلنڭ هه‌مه‌سی موافق اورنلرینه قاراب استعمال قیلنالر : **علی بلور ، علی بله‌چك ، علی بله‌سی ، علی بلور ایدی ، علی بله‌چك ایدی ، علی بله‌سی ایدی** دیگان سوزلرده آزماز آیرمابارلغی ظاهردر . (بو آیره‌الرنی صبیلرغه بلدرو مشکلدر)

---

٥) امرلر.

٢١٣) امرلر دورت تورلی ره‌وشده بولالر :

١ نچی استه‌و امری : **بلسون ، بل ، یازسون ، یاز ،**
٢ نچی بویورو امری : **بلسونچی، بلچی، یازسونچی،یازچی،**
٣ نچی اوتنو امری : **بلسونله ، بلسه‌نه ، یازسونلا، یازسانا،**
٤ نچی دعا امری : **بلگای ایدی ، یازغای ایدڭ کبی .**

٢١٤) استه‌و امرینڭ صیغه‌لری :

بلسون ، بلسونلر	یازسون ، یازسونلر	اشله‌سون، اشله‌سونلر	آشاسون، آشاسونلر
بل ، (بلگل) بلگز	یاز (غل) ، یازگز	اشله (گل) ، اشله‌گز	آشا (غل) ، آشاگز
بلیم ، بلیك	یازیم ، یازیق	اشلیم ، اشلیك	آشیم ، آشیق
(بله‌یم ، بله‌یك)	(یازایم ، یازالم)	(اشله‌یم ، اشله‌یه‌لم)	(آشایم ، آشابالم)

٢١٥) عدمیلری :

بلمه‌سون ، بلمه‌سونلر	یازماسون ،یازماسونلر	اشله‌مه‌سون،اشله‌مه‌سونلر	آشاماسون،آشاماسونلر
بلمه (گل) ، بلمه‌گز	یازما (غل) یازماگز	اشله‌مه (گل) ، اشله‌مه‌گز	آشاما (غل)، آشاماگز
بلمیم ، بلمیك	یازمیم ، یازمیق	اشلیم ، اشلیك	آشامیم ، آشامیق
(بلمه‌یم ، بلمه‌یه‌لم)	(یازمایم ، یازمایالم) .	(اشله‌مه‌یم ، اشله‌میه‌لم)	(آشامایم ، آشامایا

٢١٦) بۆیۆرو امرینك معلوم صیغه‌لری:

بلسۆنچی، بلسۆنلرچی	یازسۆنچی، یازسۆنلرچی	اشله‌سۆنچی، اشله‌سۆنلرچی	آشاسۆنچی، آشاسۆنلرچی
بلچی (بلسه‌ڭچی) بلڭزچی	یازچی ، یازڭزچی	اشله‌چی ، اشله‌ڭزچی	آشاچی ، آشاڭزچی
بلیمچی ، بلیكچی	یازیمچی ، یازیقچی	اشلیمچی ، اشلیكچی	آشیمچی ، آشیقچی

٢١٧) عدمیلری:

بلمه‌سونچی ' بلمه‌سونلرچی	یازماسونچی ' یازماسونلرچی	اشله‌مه‌سونچی ' اشله‌مه‌سونلرچی	آشاماسونچی ' آشاماسونلرچی
بلمه‌چی ' بلمه‌ڭزچی	یازماچی ' یازماڭزچی	اشله‌مه‌چی ' اشله‌مه‌ڭزچی	آشاماچی ' آشاماڭزچی
بلمیمچی ' بلمیكچی	یازمیمچی ' یازمیقچی	اشله‌میمچی ' اشله‌میكچی	آشامیمچی ' آشامیقچی

٢١٨) اوتنو امرینك معلوم صیغه‌لری:

بلسۆنله ، بلسۆنلرله	یازسۆنلا، یازسۆنلرلا	اشله‌سۆنله، اشله‌سۆنلرله	آشاسۆنلا، آشاسۆنلرلا
بل‌سه‌نه ، بلسه‌ڭزله	یازسانا ، یازساڭزلا	اشله‌سه‌نه ، اشله‌سه‌ڭزله	آشاسانا ، آشاسه‌ڭزلا
بلیمله ، بلیكله	یازیملا ، یازیقلا	اشلیمله . اشلیكله	آشیملا ، آشیقلا
(بلیم‌سه‌نه، بلیك‌سه‌نه)	(یازیم‌سانا، یازیق‌سانا)	(اشلیم‌سه‌نه، اشلیك‌سه‌نه)	(آشیم‌سانا، آشیق‌سانا)

٢١٩) عدمیلری:

بلمه‌سۆنله، بلمه‌سۆنلرله	یازماسۆنلا، یازماسۆنلرلا	اشله‌مه‌سۆنله، اشله‌مه‌سۆنلرله	آشاماسۆنلا، آشاماسۆنلرلا
بلمه‌سه‌نه ، بلمه‌سه‌ڭزله	یازماسانا، یازماساڭزلا	اشله‌مه‌سه‌نه، اشله‌مه‌سه‌ڭزله	آشاماسانا، آشاماساڭزلا
بلمیم‌سه‌نه ، بلمیك‌سه‌نه	یازمیم‌سانا، یازمیق‌سانا	اشله‌میم‌سه‌نه، اشله‌میك‌سه‌نه	آشامیم‌سانا، آشامیق‌سانا

٢٢٠) اوتنو صیغه‌لرینك غائب ومخاطبلری قای وقتده ، بر اشنك اشله‌نوودن قورقاونی آڭلاتو اوچون استعمال قیلنا :
بلسۆنله ، بل‌سه‌نه ، یازسۆنلا، یازسانا میڭا نی‌ضرر دیمك كبی .

٢٢١) اول وقت مخاطب صیغه‌لرینك جمعلری (بلسه‌ڭزله، یازساڭزلا، اشله‌سه‌ڭزله ، آشاساڭزلا) بولمی ؛ (بلڭزسه‌نه ، یازڭزسانا ، اشله‌ڭزسه‌نه ، آشاڭزسانا) بولا.
(بو صیغه‌ده مفرد ایله جمعلرنك بربرسینه خلاف كیلولری مهم وعجیبدر).

٢٢٢) دعا امرلرینك معلوم صیغه‌لری :

بلگای ایدی ، بلگای ایدیلر (بلگایلر ایدی)
بلگای ایدك ، بلگای ایدڭز
بلگای ایدم ، بلگای ایدك

اشله‌گای ایدی ، اشله‌گای ایدیلر
اشله‌گای ایدك ، اشله‌گای ایدڭز
اشله‌گی ایدم ، اشله‌گای ایدك

یازغای ایدی ، یازغای ایدیلر
یازغای ایدك ، یازغای ایدڭز
یازغای ایدم ، یازغای ایدك

آشاغای ایدی ، آشاغای ایدیلر
آشاغای ایدك ، آشاغای ایدڭز
آشاغای ایدم ، آشاغای ایدك

٢٢٣) آخرنده (١٦) قاتی حرفنك برسی بولغان فعللرنك دعا امرلرنده (گای،غای) اورنینه (كای،قای) فوشلا: كیتكای، كیچكای، آتقای، آچقای كبی.

٦) شرطلر.

٢٢٤) شرط صیغه‌لری (٥) تۆرلی بولالر:

١ نچی حاضر شرطی: بلسه، یازسه، اشله‌سه، آشاسه کبی.

٢ نچی ماضی شرطی: بلسه ایدی، یازسه ایدی کبی.

٣ نچی مستقبل شرطی: بله‌سی بولسه، یازاسی بولسه کبی.

٤ نچی کینه‌تلك شرطی: بلدی ایسه، یازدی ایسه کبی.

٥ نچی بولماغان شرط: بلگان بولسه ایدی، یازغان بولسه ایدی کبی.

٢٢٥) ١. حاضر شرطینڭ معلوم صیغه‌لری:

بلسه ، بلسه‌لر	یازسه ، یازسه‌لر	اشله‌سه ، اشله‌سه‌لر	آشاسه ، آشاسه‌لر
بلسه‌ڭ ، بلسه‌ڭز	یازسه‌ڭ ، یازسه‌ڭز	اشله‌سه‌ڭ ، اشله‌سه‌ڭز	آشاسه‌ڭ ، آشاسه‌ڭز
بلسه‌م ، بلسه‌ك	یازسه‌م ، یازسه‌ق	اشله‌سه‌م ، اشله‌سه‌ك	آشاسه‌م ، آشاسه‌ق .

٢٢٦) عدمیلری:

بلمه‌سه ، بلمه‌سه‌لر	یازماسه ، یازماسه‌لر	اشله‌مه‌سه ، اشله‌مه‌سه‌لر	آشاماسه ، آشاماسه‌لر
بلمه‌سه‌ڭ ، بلمه‌سه‌ڭز	یازماسه‌ڭ ، یازماسه‌ڭز	اشله‌مه‌سه‌ڭ، اشله‌مه‌سه‌ڭز	آشاماسه‌ڭ، آشاماسه‌ڭز
بلمه‌سه‌م ، بلمه‌سه‌ك	یازماسه‌م ، یازماسه‌ق	اشله‌مه‌سه‌م، اشله‌مه‌سه‌ك	آشاماسه‌م ، آشاماسه‌ق

٢٢٧) حاضر شرطی صیغه‌لرینه کیره‌ك دیگان سوز آرتدرلسه، امید صیغه‌سی حاصل بولا: بلسه کیره‌ك، بلسه‌ڭ کیره‌ك، بلسه‌م کیره‌ك کبی.

٢٢٨) اگرده حاضر شرطینڭ آخرینه قای وقتده دخی معناسنده‌گی (ده) آرتدرلا: اول وقت «معطوف شرطِ» اسملی بر صیغه حاصل بولا:

بلسه‌ده، یازسه‌ده، اشله‌سه‌ده، آشاسه‌ده کبی.

٢٢٩) اگر حاضر شرطینڭ اوّلینه (های، آی) کبی صوتلر آرتدرلسه، قزغو صیغه‌لری حاصل بولا:

های بلسه، آی یازسه، اما اشله‌سه، (اشله‌سه‌گنه ایدی) کبی.

٢٣٠) ٢. ماضی شرطینڭ معلوم صیغه‌لری:

بلسه ایدی ، بلسه‌لر ایدی	اشله‌سه ایدی ، اشله‌سه‌لر ایدی
بلسه‌ڭ ایدی ، بلسه‌ڭز ایدی	اشله‌سه‌ڭ ایدی ، اشله‌سه‌ڭز ایدی
بلسه‌م ایدی ، بلسه‌ك ایدی	اشله‌سه‌م ایدی ، اشله‌سه‌ك ایدی .
یازسه ایدی ، یازسه‌لر ایدی	آشاسه ایدی ، آشاسه‌لر ایدی
یازسه‌ڭ ایدی ، یازسه‌ڭز ایدی	آشاسه‌ڭ ایدی ، آشاسه‌ڭز ایدی
یازسه‌م ایدی ، یازسه‌ق ایدی	آشاسه‌م ایدی ، آشاسه‌ق ایدی .

٢٣١) بو صیغه‌لر قای وقتده دعا وامید اوچون استعمال قیلنالر. بونده کورلگان ماضی شرطی صرف ایتلدی . ایشتلگان ماضی شرطن شوکا چاغشدروب صرف ایتکز) عدمیلری ومجهوللری بیلگیلی .

٢٣٢) ٣. مستقبل شرطینڭ معلوم صیغه‌لری :

بله‌سی بولسه ، بله‌سی بولسه‌لر
بله‌سی بولسه‌ڭ ، بله‌سی بولسه‌ڭز
بله‌سی بولسه‌م ، بله‌سی بولسه‌ق

اشله‌سی بولسه ، اشله‌سی بولسه‌لر
اشله‌سی بولسه‌ڭ ، اشله‌سی بولسه‌ڭز
اشله‌سی بولسه‌م ، اشله‌سی بولسه‌ق

یازاسی بولسه ، یازاسی بولسه‌لر
یازاسی بولسه‌ڭ ، یازاسی بولسه‌ڭز
یازاسی بولسه‌م ، یازاسی بولسه‌ق

آشاسی بولسه ، آشاسی بولسه‌لر
آشاسی بولسه‌ڭ ، آشاسی بولسه‌ڭز
آشاسی بولسه‌م ، آشاسی بولسه‌ق

(عدمیلرن ومجهوللرن اوزڭز بلڭز)

٢٣٣) ٤ کینه‌تلك شرطینڭ معلوم صیغه‌لری :

بلدی ایسه (قچقرا)، بلدیلر ایسه ،
بلدڭ ایسه ، بلدڭز ایسه ،
بلدم ایسه ، بلدك ایسه ،

اشله‌دی ایسه (آوری)، اشله‌دیلر ایسه
اشله‌دڭ ایسه ، اشله‌دڭز ایسه ،
اشله‌دم ایسه ، اشله‌دك ایسه ،

یازدی ایسه (آری)، یازدیلر ایسه ،
یازدڭ ایسه ، یازدڭز ایسه ،
یازدم ایسه ، یازدق ایسه ،

آشادی ایسه (یوقلی)، آشادیلر ایسه ،
آشادڭ ایسه ، آشادڭز ایسه ،
آشادم ایسه ، آشادق ایسه ،

(مجهوللری ، عدمیلری)

٢٣٤) ٥. بولماغان شرطنڭ معلوم صیغه‌لری :

بلگان بولسه ایدی (آلدانماس ایدی)
بلگان بولسه‌لر ایدی ،
بلگان بولسه‌ڭ ایدی ، بلگان بولسه‌ڭز ایدی ،
بلگان بولسه‌م ایدی ، بلگان بولسه‌ق ایدی .

اشله‌گان بولسه ایدی (طاراروُر ایدی)
اشله‌گان بولسه‌لر ایدی ،
اشله‌گان بولسه‌ڭ ایدی ، اشله‌گان بولسه‌ڭز ایدی
اشله‌گان بولسه‌م ایدی ، اشله‌گان بولسه‌ق ایدی .

یازغان بولسه ایدی (اوُنوتماس ایدی)
یازغان بولسه‌لر ایدی ،
یازغان بولسه‌ڭ ایدی ، یازغان بولسه‌ڭز ایدی،
یازغان بولسه‌م ایدی ، یازغان بولسه‌ق ایدی .

آشاغان بولسه ایدی (سیمروُر ایدی)
آشاغان بولسه‌لر ایدی ،
آشاغان بولسه‌ڭ ایدی ، آشاغان بولسه‌ڭز ایدی،
آشاغان بولسه‌م ایدی ، آشاغان بولسه‌ق ایدی .

٧) وجوبیلر.

٢٣٥) وجوبی صیغەلر (٥) تۆرلی بولا:

١نچی بلمەلی ، یازمالی ، اشلەمەلی ، آشامالی کبی.

٢نچی بلۆرگە تییشلی ، یازارغە تییشلی ، اشلەرگەتییشلی، آشارغەتییشلی،

٣نچی بلۆرگە کیرەك ، یازارغە کیرەك ، اشلەرگە کیرەك ، آشارغە کیرەك.

٤نچی بلمی یارامی ، یازمی یارامی ، اشلەمی یارامی ، آشامی یارامی .

٥نچی بلۆرگەیارامی، یازارغەیارامی کبی. (بو صیغەعدمی جواز صیغەسیدر).

بلمەلی ، بلمەلیلر	یازمالی ، یازمالیلر	اشلەمەلی ، اشلەمەلیلر	آشامالی ، آشامالیلر
بلمەلیسڭ ، بلمەلیسز	یازمالیسڭ ، یازمالیسز	اشلەمەلیسڭ، اشلەمەلیسز	آشامالیسڭ، آشامالیسز
بلمەلیمن ، بلمەلیمز	یازمالیمن ، یازمالیمز	اشلەمەلیمن ، اشلەمەلیمز	آشامالیمن ، آشامالیمز

٢٣٦) عدمیلری:

بلمەمەلی ،	یازمامالی ،	اشلەمەمەلی ،	آشامامالی ،
بلمەمەلیلر،	یازمامالیلر ،	اشلەمەمەلیلر،	آشامامالیلر،
بلمەمەلیسڭ ،	یازمامالیسڭ ،	اشلەمەمەلیسڭ ،	آشامامالیسڭ ،
بلمەمەلیسز ،	یازمامالیسز ،	اشلەمەمەلیسز ،	آشامامالیسز ،
بلمەمەلیمن ،	یازمامالیمن ،	اشلەمەمەلیمن ،	آشامامالیمن ،
بلمەمەلیمز.	یازمامالیمز	اشلەمەمەلیمز .	آشامامالیمز .

٢٣٧) وجوبیلرنڭ ٢، ٣، ٤ ،٥ نچی تۆرلیلری:

بلۆرگە تییشلی ،	یازارغە کیرك ،	آڭا اشلەمی یارامی،	آڭا آشارغە یارامی،
بلۆرگە تییشلیلر.	یازارغە کیرەکلر.	آنلرغە اشلەمی‌یارامی.	آنلرغە آشارغەیارامی.
بلۆرگە تییشلیسڭ ،	یازارغە کیرەکسڭ ،	سیڭا اشلەمی یارامی،	سیڭا آشارغەیارامی،
بلۆرگە تییشلیسز.	یازارغە کیرەکسز.	سزگە اشلەمی‌یارامی.	سزگە آشارغە یارامی.
بلۆرگە تییشلیمن ،	یازارغە کیرەکمن ،	میڭا اشلەمی یارامی،	میڭا آشارغە یارامی،
بلۆرگە تییشلیمز.	یازارغە کیرەکمز .	بزگە اشلەمی یارامی.	بزگە آشارغەیارامی.
(بلمسکە تییشلی)	(یازماسقە کیرەك)	(آڭا اشلەرگە یاری)	(آڭا آشارغەیاری)

٢٣٨) عدمیلری:

بلمسکە تییشلی ،	یازماسقە کیرەك ،	اشلەمەو تییشلی ،	آشاماو کیرەك ،
بلمسکە تییشلیلر.	یازماسقە کیرەکلر.	اشلەمەو تییشلیلر.	آشاماو کیرەکلر،
. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
یاکە:			
بلورگەتییشلی‌توگل...،	یازارغە کیرەك توگل...،	اشلەو تییشلی توگل...،	آشاو کیرەك توگل...،

٨) حاللر.

٢٣٩) حاللرده (٥) تۈرليدرلر:

١نچى حاضرگى حال: بلۈب ، يازۈب ، اشلەب ، آشاب كبى

٢نچى الـكى حـال: بلـگاچ ، يازغاچ ، اشلەگاچ ، آشاغاچ كبى.

٣نچى صوڭغى حـال: بلـگانچى ، يازغانچى ، اشلەگانچى ، آشاغانچى كبى.

٤نچى عدمى حـال: بلمس بۈرۈن ، يازماس بۈرۈن . اشلەمس بۈرۈن ، آشاماس بۈرۈن كبى.

٥نچى تـكرارلى حال: يازا ـ يازا ، آشى ـ آشى ، قارى ـ قارى كبى.

٢٤٠) حاللرنڭ هيـچ برسى صرف ايدلميلر. مفرد اۈچۈنده ، جمع اۈچۈنده غائب، مخاطب و متـكلم اۈچۈن دەهمان بر تۈرلى رەوشده سۆيلەنەلر.

يازۈب اوطۈردى ، يازۈب اوطۈرديلر
يازۈب اوطۈردڭ ، يازۈب اوطۈردڭز
يازۈب اوطۈردم ، يازۈب اوطۈردق

يازغانچى اوطۈردى ، يازغانچى اوطۈرديلر
يازغانچى اوطۈردڭ ، يازغانچى اوطۈردڭز
يازغانچى اوطۈردم ، يازغانچى اوطۈردق

يازغاچ اوطۈردى ، يازغـاچ اوطۈرديلر
يازغاچ اوطۈردڭ ، يازغـاچ اوطۈردڭز
يازغاچ اوطۈردم ، يازغـاچ اوطۈردق

يازماس بۈرۈن اوطۈردى ، يازماس بۈرۈن اوطۈرديلر
يازماس بۈرۈن اوطۈردڭ ، يازماس بۈرۈن اوطۈردڭز
يازماس بۈرۈن اوطۈردم ، يازماس بۈرۈن اوطۈردق

٢٤١) عدميلرى:

يازميچى اوطۈردى ، يازميچى اوطۈرديلر (*)
يازميچى اوطۈردڭ ، يازميچى اوطۈردڭز
يازميچى اوطۈردم ، يازميچى اوطـۈردق

يازماغانچى اوطۈردى ، يازماغانچى اوطۈرديلر
يازماغانچى اوطۈردڭ ، يازملغانچى اوطۈردڭز
يازماغانچى اوطۈردم ، يازماغانچى اوطۈردق

يازماغـاچ اوطۈردى ، يازماغـاچ اوطۈرديلر
يازماغـاچ اوطۈردڭ ، يازماغـاچ اوطۈردڭز
يازماغـاچ اوطۈردم ، يازماغـاچ اوطۈردق

عدمى حال صيغەلرى اورنينه قاراب تۈرلى معنا احتمال ايتەلر. بيك آز استعمال قيلنالر.

(عدمى حاللرنڭ عدمى صيغەلرى يوقدر .)

٢٤٢) حاضرگى حال صيغەسى مجهول فعللردن الك بولغانده كو بسنچه مجهول قيلنمى:

قوشۈب يازلدى ، آيرۈب يازلدى ، واتۈب آشالدى ، صندرۈب ياغلدى.
قوشلۈب يازلدى ، آيرلۈب يازلدى ، واتلۈب آشالدى ، صندرلۈب ياغلدى

ديمك خطا بولماسەده ، مقبول توگلدر. امـا معلوم فعللردن الك مجهول قيلنۈرلر: اۈزلۈب چقدى . يارلۈب تۈشدى . آيرلۈب كيتدى كبى.

(*) يازميچى قسقارتلۈب قاىوقتده يازمى ديب ئەيلە: يازمى اوطۈردى ، بلمى سۆيلەدى كبى.

٩) فاعل صيغەلرى .

٢٤٣) صيغەلرى (٤) تورليدر :

١ نچى عادتى فاعل : بلوچى ، يازوچى ، اشلەوچى آشاوچى كبى.

٢ نچى آرتق فاعل : بلوچەن ، يازوچان ، اشلەوچەن ، آشاوچان كبى.

٣ نچى آرزولى فاعل: بلمكچى، يازمقچى، اشلەمكچى، آشامقچى كبى.

٤ نچى سماعى فاعل : بلـگچ ، يرتقچ ، ايرنچەك ، اوينچاق كبى.

٢٤٤) عادتى فاعلنڭ معلوم صيغەلرى :

بلوچى ، بلوچيلر ، بلوچيسڭ ، بلوچيسز ، بلوچيمن ، بلوچيمز،
يازوچى ، يازوچيلر ، يازوچيسڭ ، يازوچيسز ، يازوچيمن ، يازوچيمز .

٢٤٥) عدميلرى :

بلمەوچى ، بلمەوچيلر ، بلمەوچيسڭ ، بلمەوچسز ، بلمەوچيمن ، بلمەوچيمز .
يازماوچى ، يازماوچيلر ، يازماوچيسڭ ، يازماوچيسز ، يازماوچيمن ، يازماوچيمز .
ياكە : بلوچى توگل ، بلوچى توگللر ، بلوچى توگلسڭ ، بلوچى توگلسز ،
بلوچى توگلمن ، بلوچى توگلمز ، يازوچى توگل . . . الخ .

٢٤٦) آرتق فاعللرنڭ معلوم صيغەلرى :

بلوچەن ، بلوچەنلر	يازوچان ، يازوچانلر
بلوچەنسڭ ، بلوچانسز	يازوچانسڭ ، يازوچانسز
بلوچەنمن ، بلوچەنمز	يازوچانمن ، يازوچانمز

٢٤٧) عدميلرى : بلمەوچەن ، بلمەوچەنلر يازماوچان ، يازماوچانلر

٢٤٨) آرزولى فاعلنڭ معلوم صيغەلرى :

بلمكچى ، بلمكچيلر ، بلمكچيسڭ ، بلمكچيسز ، بلمكچيمن ، بلمكچيمز.
يازمقچى ، يازمقچيلر ، يازمقچيسڭ ، يازمقچيسز ، يازمقچيمن ، يازمقچيمز.

٢٤٩) عدميلرى :

بلمكچى توگل ، بلمكچى توگللر ...الخ يازمقچى توگل ، يازمقچى توگللر ...الخ

٢٥٠) سماعى فاعللر تورلى فعلدن تورلى رەوشدە كيلەلر. قايسيلرندە آرتق فاعللك معناسى دە چغار ، قايسيلرندە چقمى. سماعى فاعللرنڭ مشهورلرينڭ آخرلرندە اوشبو اداتلر بولا :

١) گچ : بلـگچ ، سيزگچ .
٢) غچ : آشغچ .
٣) كچ : تيبـكچ .
٤) قچ : يرتـقـچ ، يوتقچ .
٥) كن : اوتكن ، كيسكن .
٦) قن : قاچـقـن .
٧) غن : آزغـن .
٨) گن : . . . .
٩) چەك : ايرنچەك .
١٠) چاق : اوينچاق .

١١) مسەك : يۇرمسەك .
١٢) مساق : آشامساق .
١٣) چك : اۇيرەنچك .
١٤) چق : چووالچق .
١٥) چن : ايپەرچن ،
١٦) مشەك : كيلمشەك .
١٧) لەك : . . . .
١٨) قالاق : قاچقالاق .
٢٩) اق : اويناق .
٢٠) مر : اوسمر ، قسمر .
٢١) كر : اوتكر ،
٢٢) فر : طابقر ،
٢٣) م : توزم ،
٢٤) ەچ : كۆلەچ .
٢٥) و : قالقو ،
٢٦) ى : قۇرى ،
٢٧) كو : ايكو ،
٢٨) گەك : بيزگەك .
٢٩) غاق : . . . .
٣٠) كەك : . . . .
٣١) قاق : قورقاق .
٣٢) نكى : تۇشنكى ، جەينكى .
٣٣) نقى : چغنقى ،
٣٤) چى : صاقچى .

٢٥١) فاعل صيغەلرينك قايسيلرينە (رەك ، راق) اداتلرى قوشلسە، چاغشدرو صيغەلرى حاصل بولا :
بلوچيرەك ، يازوچيراق ، بلوچەنرەك ، يازوچانراق كبى .

١٠) مفعول صيغەلرى .

٢٥٢) فاعل صيغەلرينك مجهوللرى « مفعول صيغەسى » بولالر:
بلنوچى ، بلنوچەن ، بلنمكچى كبى .

كوب فعللردە مفعول صيغەسى اورنينە ايشتلگان ماضيلرنك يا مستقبللرنك مجهول صيغەلرى استعمال قيلنا : **بلنگان اش ، يازلمش سوز، بلنەچك اش ، يازلاسى سوز** كبى .

٢٥٣) قايسى فعللرگە تۆرلى اداتلرطۆ تاشو سببلى سماعى مفعوللر حاصل بولالر.

١) مە : بولمە ، سۆزمە .
٢) ما : يارما ، قاتلاما .
٣) ش : بلش ، طانش ،
٤) نچ : قزغانچ ، طايانچ .
٥) ك : اۇزۆك ، كيتك ،
٦) ق : آچق ، يابق ،
٧) گچ : جيرەنگچ ،
٨) چق : بولغانچق ، والچق
٩) نق : جيينتق ، صيينتق
١٠) نكى : كوتەرنكى ، النكى
١١) نقى : صالنقى ،
١٢) لى : طولى ،
١٣) م : آلم ، صالم ،
١٤) چەك : كيمرچەك ،

٢٥٤) مفعول صيغه‌لری قیلوچی ذاتندن باشقه ینه قیلنمش بر ذاتی بولا طۆرغان فعللرده‌گنه بولا . قیلنمش ذاتی بولمی طۆرغان فعللرنڭ مفعول صیغه‌لری بولمی . مثلا : طۆرو ، اوطورو ، یاطو ، یوقلاو کبی فعللرنڭ مفعول صیغه‌لری یوقدر . بۆندی فعللرنڭ مجهول صیغه‌لری‌ده سیره‌ك بولا .

٢٥٥) مفعول دیمك قیلنمش ذات دیمكدر . مفعولی بولا طۆرغان فعللر „مفعوللی فعل“ دیب مفعولی بولمی طۆرغان فعللر „مفعولسز فعل“ دیب آتالالر . قیناو ، قووو ، صوغو ، واتو کبی فعللر مفعوللیدرلر . اویناو ، یۆگرو ، سیکرو ، یغلو کبی فعللر مفعولسزدرلر .

قۆرال صیغه‌لری .

٢٥٦) قایسی فعللردن یا اسملردن قۆرال صیغه‌لری یاسالا . قۆرال صیغه‌سی فعللرنڭ تۆب حرفلرینه برادات قوشو ایله حاصل بولا .

قۆرال صیغه‌سی یاصار اۆچۆن فعللرکه قوشلا طۆرغان اداتلر (١٨ در :

١) مه : **اله‌کتره‌ه** ، **سیرتمه** (اصلده سیکرتمه‌در) .
٢) ما : **قابترما** ، **چالما** ، **باسما** ،
٣) گچ : **الـگچ** ، **سۆزگچ** ، **کوچرگچ** ،
٤) غچ : **قرغچ** ، **بۆرغچ** ، **بۆزغچ** ،
٥) کچ : **ئه‌چکچ** ، **چوکچ** (اصلده چوککچ‌در) **تۆرتکچ** ،
٦) قچ : **آچقچ** ، **طۆتقچ** ، **آلیابقچ** ، **بۆلغاتقچ** ،
٧) گی : **کیبرگی** ، **اۆتۆرگی** ، **سۆلگی** (سۆلمك ، یاکه سیلمك ـ سۆرتمك دیگان سوزدر .)
٨) غی : **چالغی** ، **بۆرغی** ، (**صبزغی**)
٩) کی : **سبزکی** ،
١٠) قی : **چابقی** ، **پچقی** ، **طالقی** ، **اشقی** ، **آچتقی** ، **اۆیۆتقی** (**چبرقی**)
١١) قا : **طۆتقا** ، **قابقا** ،
١٢) چك : **بورکه‌نچك** ،
١٣) چق : **قابچق** ، (**یانچق**)
١٤) ك : **کۆره‌ك** ، **یۆره‌ك** ، **بیزه‌ك** .
١٥) ق : **اوراق** (**طوقماق** ، **اویماق**) **قازق** **قاداق** ، **قایراق** ، **طاراق** ، **طایاق**
١٦) الك : **چبنلك** (**چبلدق**) **اچلك** ، **کیبملك** ،
١٧) لق : **نمازلق** ، **آشلق** ، **باشلق** ، **طونلق** ، **اورندق** ، **طشلق** ، **بویلق** ، **یاولق** ، (**یابولق**)
١٨) و : **اولچه‌و** ، **کیسه‌و** ، (**کیزه‌و**)

اورن صيغەلرى .

٢٥٧) قايسى فعللردن يا اسملردن اورن صيغەلرى ياصالالر: **پچەنلك، جيلەكلك ، بۇلۇنلق ، طاولق ، صازلق ، ئەربەلك (آربالق) اوطۇنلق ، اوبقن ، صالو ، باتقاق، طايغاق، ايمەنسەر، اوساقسار ، قاينسار ، ئەيلەنەكبى.**

٢٥٨) اورن صيغەلرى سماعيدرلر. ايسكيدن سۇيلەنمەگان سوزلر ياگادن ياسالماس . اورن صيغەسى بولماغان فعللردە آنڭ اورنينە عادتى حاضرنڭ غائب صيغەسى طۇرغان فعلينە قوشلۇب ئەيتلە:

يازا طۇرغان اورن ، اوقى طۇرغان بولمە ، جييلا طۇرغان يير كبى.

سؤال صيغەسى .

٢٥٩) بوندە قدر صرف قيلنغان صيغەلر فعللرنڭ بيان صيغەلرى ايدى. يعنى، سۇيلەوچى اوز باسگانن بيان قياغاندە ئەيتلە طۇرغان صيغەلر ايدى . فعللر قاى وقتدە بلگاننى بيان اۇچۇن توگل ، بلمەگاننى صۇراو اۇچۇن استعمال قيلنالر . آندى صيغەلر **« سؤال صيغەلرى »** ديب آتالالر. سؤال صيغەسندە بولغان فعللرنڭ آخرندە **(مى)** اداتى بولا . بو ادات تلدە (مە، ما) طاوشلرى أيلە سۇيلەنسەدە، اوقۇغاندە هر وقت (ۆ) طاوشى ايلە اوقۇلا : **بلومى؟ بلديمى ؟ بلگانمى ؟ بلەمى ؟ بلۇرمى؟ بلەسيمى؟ بلەچكمى؟ بلسۇنمى ؟(*) بلسەمى؟ بلمەليمى؟** كبى.

٢٦٠) مى اداتى تاتار تۇركيسندە هر فعلگە آخرندەغى صيغە قوشمتاسندن صوكرە قوشلا. امـا عثمانليلر شيوەسندە آخرندە **(مش ، يۇر، چك ، مەلى)** اداتلرى اولان فعللرگە **(مى)** اداتى صيغە قوشمتاسندن الك قوشلا:

كورمشميلر ، كورمشميسز ، كورمشمييز .

كوريۇرميلر ، كوريۇرميسز ، كو ييۇرمييز .

كورەجكميلر ، كورەجكميسز ، كورەجكمييز .

كورمەليميلر ، كورمەليميسز ، كورمەليمييز كبى.

(*) امرلرنڭ مخاطب صيغەلرينڭ سؤال صيغەلرى يوقدر.

تۇرلی صیغەلر.

٢٦١) فعللرنڭ مشهور اون‌تۇرلی صیغەسندن باشقه صیغەلری‌ده باردر. تۇرلی صیغەلردن گمان صیغەسی ایله یقین صیغەلری مشهوردر.

٢٦٢) گمان صیغەسی براشنڭ بولوون آنق بلمیچی گمان بله ئەیتونی آڭلاتا طۇرغان فعلدر.

ماضیلری: بلـگان بولسه کیرەك کبی.
حـاضری: بله طۇرغاندر کبی.
مضارعلری: بلسه کیرەك کبی.

٢٦٣) فعللرگه بوغای، شاید کبی اداتلر آرتدرلسەده گمان صیغەسی حاصل بولا.

٢٦٤) فعللرگه **ایچ**، **بیت**، لەباسا (یاکه لاباسا) اداتلری قوشلسەده، یقین صیغەسی حاصل بولا: **بلدی ایچ**، **بلدی بیت**، (ڨیت)، **بلدی‌له باسا** (باقسه) **یازدی لاباسا** کبی.

٢٦٥) ماضی ومستقبل فعللری قـای وقتده مصدر معناسنده بولۇب مضاف بولالر، اول وقتده „مضاف صیغه" دیب آتالالر:

٤٢ **بلدگی، بلدکلری، بلدگڭ، بلدگـکز، بلدگم، بلدگمز** (یازدغی)
بلـگانی، بلـگانلری، بلـگانڭ، بلـگانـکز، بلـگانم، بلـگانمز (یازغانی)
بلەسی، بلەسیلری، بلەسڭ، بلەسکز، بلەسم، بلەسیمز (یازاسی)
بلەچگی، بلەچکلری، بلەچگڭ، بلەچگـکز، بلەچگم، بلەچگمز (یازاچغی)

٢٦٦) مثاللرندن کورنەکه فعللردن کورلـگان ماضی‌غنـه متـکلمینڭ جمع صیغەسی ایـله مضـف بولا. باشقه فعللر، یعنی ایشتلـگان ماضی ایـله مستقبللر غائبینڭ مفرد صیغەسی ایله مضاف بولالر.

٢٦٧) تۇرکیده ینه „بد خواهلق" صیغەسی اسمنده برصیغه باردر. بو صیغه برکشیگه آچولانغان وقتده اول کشیگه یمان اشلر بولوون تلەب ئەیتلە: بونڭ آخرنده (کری، گری، قری، غری) اداتلرندن برسی بولا: **بتکری، اولـگری، چەنچلـگری، قاتقری، باتقری، بۇلـگری، قرغری** کبی.

٢٦٨) بدخواهلق صیغەلرینڭ غائب، مخاطب، ومتکلم صیغەلری یوقدر. هر زمانده مشترکدر.

٢٦٩) اورینبورغ طرفی باشقردلرنده کوبرەك قیلونی آڭلاتا طۇرغان بر صیغه بار. آنڭ آخرنده (**نکری**، **نقری**) اداتلری بولا: (**سۇینکری**، **سیزنکری**، **یاراتنقری**، **آڭلانقری**) کبی. بو صیغه قای وقتده اشنی

كوب فيلونى آكلاتا ، قـاى وقتده آزفيلونى آكلاتا. قزان تۇركيسنده بو يوقدر. آنڭ اورنينه فعللرگه (تۇشو، بيرو) فعلى قوشۇب استعمال قيلنا: سۇيه تۇشه ، سۇيەرەك بيره ، سيزەرەك تۇشه ، ياراتاراق بيره ، آڭليراق تۇشه كبى .

صفتلى فعللر.

٢٧٠) تۇركيده بر نيچه فعل باردركه كوبسنچه بر صفتقه قوشلۇب سۇيلەنەلر:

ايتو :	ايمك :	بولو :	كورو:	طابو :	دييو:
سيمز ايتدى	سيمز ايدى	سيمز بولدى	سيمز كوردى	سيمز طابدى	سيمز ديدى .
سيمز ايتكان	سيمز ايكان	سيمز بولغان	سيمز كورگان	سيمز طابقان	سيمز ديگان .
سيمز ايتمش	سيمز ايمش	سيمز بولمش	سيمز كورمش	سيمز طابمش	سيمز ديمش .
سيمز ايته	سيمز ايمس	سيمز بولا	سيمز كوره	سيمز طابا	سيمز دييه .
. . . .	سيمز ايرۇر	سيمز بولۇب	سيمز كورۇر	سيمز طابار	سيمز دييۇر .
سيمز ايتسون	. . . .	سيمز بولسۇن	سيمز كورسۇن	سيمز طابسۇن	سيمز ديسۇن .
سيمز ايتسه	. . . .	سيمز بولسه	سيمز كورسه	سيمز طابسه	سيمز ديسه .
سيمز ايتمەلى	. . . .	سيمز بولمالى	سيمز كورمەلى	سيمز طابمالى	سيمز ديمەلى .
سيمز ايتوچى	. . . .	سيمز بولوچى	سيمزكوروچى	سيمز طابوچى	سيمزدييوچى .
سيمز ايتۇب	. . .	سيمز بولۇب	سيمز كورۇب	سيمز طابۇب	سيمز ديب (*)

(*) ديب اوزى بيك كوب فعللرگه قوشلا: ديب بلدم ، ديب اويلادم ، ديب اشاندم ، ديب چامالادم كبى . اصلده دييۇب ديگان حال صيغەسندن قسقارتلغاندر.

فعللى فعللر.

٢٧١) تۇركيده قايسى فعللرگه قاى وقتده حاضر صيغەسندەگى ايكنچى فعل قوشلا:

بلو:	آلو:	يازو:	تۇشو:	طۇرو:
آشى بلدى	آشى آلدى	آشى يازدى	آشى تۇشدى	آشى طۇردى
آشى بلگان	آشى آلغان	آشى يازغان	آشى تۇشكان	آشى طۇرغان
آشى بله	آشى آلا	آشى يازا	آشى تۇشه	آشى طۇرا
آشى بلۇر	آشى آلۇر	آشى يازار	آشى تۇشەر	آشى طۇرۇر
آشى بلسۇن	آشى آلسۇن	آشى يازسۇن	آشى تۇشسۇن	آشى طۇرسۇن
آشى بلسه	آشى آلسه	آشى يازسه	آشى تۇشسه	آشى طۇرسه
آشى بلمەلى	آشى آلمالى	آشى يازمالى	آشى تۇشمەلى	آشى طۇرمالى
آشى بلوچى	آشى آلوچى	آشى يازوچى	آشى تۇشوچى	آشى طۇروچى

بيرو:	قالو:	اوطۇرو:	قويو:
آشى بيردى	آشى قالدى	آشى اوطۇردى	آشى قويدى .
. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .

۲۷۲) (طوُغان) فعل‌اوزینك آلدنده حاضر صیغه‌سنده‌گی بر فعل ایله برلکده بر اسمگه قید ایتوُب سوُیلەنه :

آشی طوُرغان کشی، آشی طوُرغان آش، آشی طوُرغان اورن‌کبی.

معنالری : (آشاوچی کشی) (آشالا طوُرغان آش) (آنده آشالاطوُرغان‌اورن)

۲۷۳) قایسی‌فعللرگه آخرینه(گه، غه)قوشلغان‌برنچی مستقبل‌فعلی‌قوشلا.

طرشو :	قزغو :	تـله و :	قوشو :	دیمله‌دی	قستادی :
بلوُرگه طرشدی	بلوُرگه قزقدی	بلوُرگه تله‌دی	بلوُرگه قوشدی	بلوُرگه دمله‌دی	کیلوُرگه‌قستادی
یازارغه طرشدی	یازارغه قزقدی	یازارغه تله‌دی	یازارغه قوشدی	یازارغه دیمله‌دی	آشارغه قستادی

۲۷٤) قایسی‌فعللرگه ۳نچی مستقبل‌نك‌غائب صیغه سی‌یاحال‌صیغه سی‌قوشلا :

آشاسی کیلدی ، آشاسیلری کیلدی	آشاب آلدی ، آشاب آلدیلر
آشاسك کیلدی ، آشاسیگز کیلدی	آشاب آلدك ، آشاب آلدگز
آشاسم کیلدی ، آشاسیمز کیلدی	آشاب آلدم ، آشاب آلدق .

مصدرلی فعللر.

۲۷۵) ایتمك ، قیلمق فعللرینه قـ‌ـی وقتده عربچه ، فارسیچه یـا فرانسوزچه بر مصدر قوشلا؛ اول وقتده بو فعللر مصدرلی فعل‌دیب آتالا: ٤٤

تحسین ایتدی	تحسین قیلدی	تعظیم ایتدی	تعظیم قیلدی
تحسین ایته	تحسین قیلا	تعظیم ایته	تعظیم قیلا
تحسین ایته‌ر	تحسن قیلوُر	تعظیم ایته‌ر	تعظیم قیلوُر

گمان ایتدی	گمان قیلدی	پرینیمات ایتدی	کوماکده ایتدی ، (بوُیوُردی)
گمان ایته	گمان قیلا	پرینیمات ایته	پروزاکته ایتدی، (آلدینه کیتردی)
گمان ایته‌ر	گمان قیلوُر	پرینیمات ایته‌ر	

ایمك فعلی .

۲۷٦) ایمك فعلی ایکی معناده یوُری : **باشن ایدی ، سیمز ایدی‌کبی** بونلرنك اوّلـگیسی عادتی فعللر کبی صرف ایتله ، صوگغیسی قوشمتالی فعللردن بولوُب اسملرگه، صفتلرغه یا فعللرگه قوشوُب یوُرتله .

قوشمتالی ایمك مصدری حاضرده اوزی سوُیله‌نمی، طاشلانغان . ماضی، حاضر ، شرط وسوٴال صیغه‌لری‌گنه استعمال ایتله :

۱) کورلگان ماضییی : **ایدی ، ایدیلر ، ایدك ، ایدگز ، ایدم ، ایدك .**

۲) ایشتلگان ماضییی : **ایکان ، ایکانلر ، ایکانسك ، ایکانسز ، ایکانمن ، ایکانمز.**

۳) مشلی ماضییی : **ایمش ، ایمشلر ، ایمشسك ، ایمشسز ، ایمشمن ، ایمشمز.**

٤) وجودی حاضری: ایروٗر، ایروٗرلر، ایروٗرسك، ایروٗرسز، ایروٗرمن، ایروٗرمز.
٥) عدمی حاضری : ایمس ، ایمسلر، ایمسسك، ایمسسز، ایمسمن، ایمسمز.
٦) وجودی شرطی : ایسه ، ایسه‌لر، ایسه‌ڭ ، ایسه‌ڭز ، ایسه‌م ، ایسه‌ڭز.
٧) عدمی شرطی : ایمس ایسه ، ایمس ایسه‌لر ، ایمس ایسه‌ڭ ، ایمس ایسه‌ڭز ، ایمس ایسه‌م ، ایمس ایسه‌ك .
٨) سؤال وشبهه صیغه‌سی : میکان ، میکانلر ، میکانسڭ ، میکانسز، میکانمن ، میکانمز. (*)

٢٧٧) بو فعللر نی توٗرلی اسملرگه، صفتلرغه وهر توٗرلی فعللرگه قوشوٗب صرف ایتو ممکندر. قوشلغان فعلینه قاراب معنالری‌ده بر آز اوزگه‌ره‌دور. توٗرکیده ایدی ، ایکان ، ایسه فعللرندن بیك نچکه معنالر چقادر.

٢٧٨) اسملی صیغه‌لری : علی ایدی ، علی ایکان ، علی ایمش ، علی ایروٗر ، علی ایمس ، علی ایسه ، علی ایمس ایسه ، علی میکان ؟

٢٧٩) صفتلی صیغه‌لری : سیمز ایدی ، سیمز ایکان ، سیمز ایمش ، سیمز ایروٗر، سیمز ایمس ، سیمز ایسه ، سیمز ایمس ایسه ، سیمز میکان؟ (کیره‌ك ایسه ، کیره‌گم ایسه . . . الخ)

٢٨٠) فعللی صیغه‌لری :

بلگان ایدی ، بله ایدی ، بلوٗر ایدی ، بله‌چك ایدی ، بله‌سی ایدی ، بلسوٗن ایدی ، (بل ایدڭ) بلگای ایدی، بلسه ایدی، بلوٗب ایدی، بلگاچ ایدی، بلگانچی ایدی، بلوچی ایدی، بلمکچی ایدی.

بلگان ایکان ، بله ایکان ، بله‌چك ایکان ، بله‌سی ایکان ، بلسه ایکان بلوٗب ایکان ، بلگاچ ایکان ، بلگانچی ایکان ، بلوچی ایکان ، بلمکچی ایکان .

بلگان ایمش، بله ایمش، بلوٗر ایمش، بله‌چك ایمش، بله‌سی ایمش، بلسوٗن ایمش، (بل ایمش) بلسه ایمش ، بلوٗب ایمش ، بلگاچ ایمش ، بلگانچی ایمش ، بلوچی ایمش، بلمکچی ایمش. بلگان ایمش . . . الخ بلدی ایسه ، بلوٗر ایسه .

بلدی میکان ، بلگان میکان ، بله میکان ، بله‌چك میکان ، بله‌سی میکان ، بلسوٗن میکان ، بلوٗب میکان ، بلگاچ میکان ، بلگانچی میکان ، بلوچی میکان ، بلمکچی میکان .

یاصالغان فعللر.

٢٨١) فعللر ایکی توٗرلی : چن فعل ، یاصالغان فعل . چن فعللر فعل بولماغان بر سوزدن یاصالماغان فعللردر: بلو، یازو، اشله‌و، آشاو کبی. یاصالغان فعللر فعل بولماغان بر سوزدن یاصالغان فعللردر: تیمرله‌و، صیلاو،

(*) میکان نڭ اصلی (می ایکان)در. ییگلك اوٗچوٗن قسقارتوٗب یازلادر.

تیگزله‌و، یاخشیلاو(*)، کچره‌یو، زورایو کبی. تیمرله‌و، صیلاو اسمدن، تیگزله‌و، یاخشیلاو، کچره‌یو، زوزایو صفتدن، یاصالمشلردر.

۲۸۲) ینه صفتلرغه (ستو، سنو) اداتلری قوشلو ایله‌ده یاصالغان فعللر حاصل بولالر: (کیمستو ، کیمسنو، واقستو، واقسنو) کبی.

صفتلرغه (ستو) قوشلو ایله حاصل بولغان فعللر آزدر. (ستو) اداتی هر صفتقه قوشلمی. (سنو) هر صفتقه قوشلا. ستو اداتی بر نه‌رسه‌نی کوچله‌ب بر صفت ایله صیفتلاونی بلدره: (کیمستو، واقستو) کیم قیلو، واق وتو به‌ن ایتوب کورسه‌تورگه طرشودیگان سوز. (سنو) اداتی بر نه‌رسه‌نی بر صفتلی دیب اعتقاد قیلونی آڭلاتا: (کوبسنو، آزسنو) کبی. کوبگه حسابلاووآزغه صایو دیمکدر. ستونڭ اصلی(صایتو)وسنونڭ اصلی(صاناو) بولووی گمان قیلنادر.

قوشمتالی فعللر.

۲۸۳) قای وقتده فعللرگه بریاایکی حرف قوشلا. اول وقتده فعللرنڭ معنالری‌ده بر آز اوزگه‌رەلر:

بلو ، یازو ، اشله‌و، آشاو

بلدرو ، یازدرو، اشله‌تو، آشاتو

بلشو ، یازشو ، اشله‌شو، آشاشو

بلگه‌له‌و، یازغالاو، اشله‌گه‌له‌و، آشاغالاو دیمك کبی.

۲۸٤) فعللرگه توررلی حرفلر قوشلالر. اگرده (در، ت) حرفلری قوشلسه مفعولسز فعللرنی مفعوللی ایته‌لر: (قالو) مفعولسز فعلدر. (قالدرو) دییلسه مفعوللی بولا (یوقلاو) مفعولسزدر. (یوقلاتو) دییلسه مفعوللی بولا. قالدم ـ علینی قالدردم. یوقلادم ـ علینی یوقلاتدم کبی.

۲۸۵) قایسی فعللرگه (در، ت) اورنینه (ر، ته‌ر، دار، که‌ر، که‌ز، قار، گر، گز، قر، قز، غز، تر) اداتلری قوشلا: کوچو- کوچرو، توشو- توشرو، تونو- تونته‌رو، آوو- آودارو، اوتو- اوتکه‌رو، قوتلو- قوتقارو، منو- منگرو، منگزو، یاتو- یاتقرو، یاتقزو، طورو- طورغزو، کیلو، کیلترو، (کیترو) کبی.

۲۸۶) آخرنده ۱٦ قاتی حرفلرنڭ برسی بولغان فعللرگه طوتاشقان (در) سویله‌نگانده هم اوقولغانده (تر) طاوشی ایله اوقولا. اما یاولغانده (در)دیب یازلا: قابدرو، صاتدرو، آچدرو، باسدرو، کیسدرو، یاقدرو، ایکدروکبی.

(*) یاخشیلاندرو، یاخشیلاتو یاخشیلاونڭ معتدیلریدرلر. یاخشرتو درست توگللر.

٢٨٧) (در، ت) حرفلری طۇتاشو سببلی اصلده مفعوللی فعللرگه بز قید آرتدرو لازم بولا: درسنی بلدم ـ علیگه درسنی بلدردم ، آشنی آشادم ـ علیگه آشنی آشاتدم کبی .

٢٨٨) (در) طۇتاشقان برفعلگه ینه (ت) طۇتاشسه ، اول فعلنڭ ینه برقیدی آرتا : ولیدن علیگه درسنی بلدرتدم کبی .

٢٨٩) (ت) طوتاشقان بر فعلگه ینه (در) طۇتاشسه ، اول فعلنڭده ینه بر قیدی آرتا : ولیدن علیگه آشنی آشاتدردم کبی .

٢٩٠) (در، ت) طۇتاشقان فعلگه ینه بر (در) قوشو ممکن بولا : اول وقت فعلنڭ قیدی ینه آرتا: احمد آرقلی ولیدن علیگه درسنی بلدرتدردم کبی.

٢٩١) (ت ، در) طوتاشقان فعلگه ینه بر (ت) قوشوده ممکن بولا: احمد آرقلی ولیدن علیگه آشنی آشاتدرتدم کبی .

تنبیه: بو حرفلرنی دورتنچی مرتبه بر برسی اوستینه آرتدرو ممکن بولسه‌ده معقول توگلدر. **مثلا:** بلدرتدرتدم ، آشاتدرتدردم دییو معنانی صاتاشدرادر.

٢٩٢) فعلگه (ش) حرفی قوشلو اول فعلنی ایکی کشی قیلغانن بلدره: یاکه یاردم قیلونی آڭلاتا: قاراشو ، کورشو، اشله‌شو، کوته‌رشو کبی.

٢٩٣) قایسی فعللرگه (ش) اۇستینه (در) حرفی طۇتاشا : اشله‌شدرو ، کوته‌رشدرو کبی .

٢٩٤) (شدر) حرفلری طۇتاشو قایسی فعلرده آزلقنی آڭلاتا : قاراشدرو، آشاشدرو کبی . (آز قاراو، آز آشاو معناسنده‌درلر.)

٢٩٥) آزلقنی آڭلاتور اوچون قایسی فعللرگه (گه‌له‌و، غالاو) حرفلری طوتاشور: بلگه‌له‌و ، یازغالاو کبی .

آخری قانی حرفلی فعللرگه (گه‌له‌و، غالاو) اورنینه (که‌له‌و، قالاو) طۇتاشا : (کیتکه‌له‌و، قایتقالاو، اچکه‌له‌و، آچقالاو) کبی .

٢٩٦) قایسی فعللرگه (ن) حرفی قوشلو ایله اختیارلی مجهول صیغه‌سی حاصل بولا : کیینو ، یوونو ، بیزه‌نو ، طۇتنو ، یابنو کبی . بو فعللر کییو ، یووو، بیزه‌و فعللرینڭ اختیارسز مجهوللری توگل، بلکه اختیارلی مجهوللریدر.

٢٩٧) قای وقتده فعللرگه (در، ت) حرفلرندن صوڭده (ش) حرفی طۇتاشا: قالدرشو، یۇقلاتشو کبی .

٢٩٨) قای وقتده (ش) حرفندن صوڭ (در) حرفی طۇتاشا : بلشدرو، یازشدرو کبی. (ش) حرفندن صوڭ طۇتاشقان (در) یازوده (در) دیب یازلسه‌ده، تلده (تر) دیب سۇیله‌نه .

تۇب وقوشما حرفلر.

۲۹۹) فعللرده تۇب حرفلردن باشقه قوشما حرفلرده بولا. تۇب حرفلر دیب امرنڭ غائب صیغه‌سینڭ مفردنده‌گنه ئه‌یتله طۇرغان حرفلرگه ئه‌یتله: **بل، یاز، اشله، آشا** کبی. امر صیغه‌سندن بولمیچی باشقه صیغه‌لرده‌گنه کورنه طۇرغان حرفلر قوشما حرفلردر. آخرینه قوشلوب فعلنڭ صیغه‌سن اوزگه‌رته طۇرغان اداتلرنڭ مشهورلری (**۹۰**) در: **و، مه‌و، ماو، مك، مق، لك، لق، چك، چق، سی، ۇر، ه‌ر، ار، دی، لر، ڭ، گز، م، ك، ق، مه، ا، ی، سڭ، سز، مز، سۇن، سه، مه‌لی، مالی، چی، چه‌ن، چان، ره‌ك، راق، ۇب، ه‌ب، اب، گاچ، غاچ، کاچ، قاچ، گانچی، غانچی، کانچی، قانچی، گان، غان، کان، قان، گن، غن، کن، قن، گـچ، غـچ، کـچ، قـچ، چه‌ك، چاق، مسه‌ك، مساق، چن، مشه‌ك، له‌ك، لاق، اق، مر، کر، قر، ه‌چ، که‌چ، قاق، گه‌ك، غاق، نْکی، نْقی، ش، نـچ، چق، کی، قی، گی، غی، قـا، سه‌ر، سار، میچی، مش، تق.**

اوقۇچی بالالر بو اداتلر طۇتاشقان بر نیچه صیغه‌نی اوزلری طابوب سۇیله‌مه‌لی.

فعللرنڭ قالبلری. (بابلری)

۳۰۰) فعللر، باشقه تللرده‌گی کبی تۇرکی تلنده‌ده تۇرلی قالبده بولالر. مشهور قالبلر (**۵۲**) در:

۱) **ال، تله، صنا، طرش، ارۇ، تنتۇ، طـکلا، ارغت، سلته، صزغان.**

۲) **ای، ایت، ایله، ایسنه، سیکر، قینا.**

۳) **او، اور، اوقۇ، اوتا، اوته، اولچه، اوتن، اوطۇر، طوقتا، اوقماش، چوگه‌له.**

٤) **آل، آشا، آشق، طانۇ، صایرا، طالقۇ، طابشر، یالترا، قایتار.**

۵) **اۇز، اۇشۇ، کۇره، سۇیله، بۇرچۇ، اۇیۇش، طۇمالا، صۇرا، صۇقلان، چۇلغا، طۇتاش.**

٦) **به‌ر، چه‌ینه، ئه‌یت، جه‌نچۇ، ئه‌یله‌ن.**

معلم تۇرلی قالبده‌غی فعللرنی سۇیله‌ب قایسی قالبقه اوخشاغانن بالالردن طابدرمالی.

ترکیب کلام قاعده‌لری وتفصیلات نحویه «تۇرکی نحوی» رساله‌سنده بیان قیلندی.